

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta pedagogická

Katedra historie

Pivovarnictví v Horažďovicích v raném novověku

Diplomová práce

Bc. Šárka Pflanzerová

Učitelství pro základní školy, obor Učitelství pro základní školy Český jazyk-Dějepis.

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jan KILIÁN, Ph.D.

Plzeň 2016

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni dne

(vlastnoruční podpis)

Poděkování

Za rady a pomoc bych chtěla poděkovat svému vedoucímu práce doc. Janu Kiliánovi, za ochotu a vstřícnost pracovníkům Státního okresního archivu v Klatovech a pracovníkům Městského muzea v Horažďovicích.

Obsah

Úvod	1
1. Historie města Horažďovic	3
2. Pivovarnictví v českých zemích do třicetileté války	8
3. Právo várečné a jeho potvrzení Horažďovicím	14
4. Horažďovický městský pivovar a jeho vybavení	18
5. Horažďovičtí sládci	21
6. Četnost výskytu některých druhů piva a produkce pivovaru v 17. století	27
6.1. Měšťanské posloupnosti ve vaření piva	28
7. Chod pivovaru v 17. a 18. století	34
8. Výsadní krčmy	39
9. Vztah panského a městského pivovaru v Horažďovicích	41
10. Závazky hrazené pivem z obecního pivovaru	43
11. Platby tzv. „posudného“	45
12. Horažďovický cech sladovníků	47
13. Pivovarnictví na Horažďovicku v současnosti	50
Závěr	53
Resumé	59
Seznam literatury	60
Seznam obrázků, tabulek, grafů a diagramů	63
Přílohy	I-VII

Úvod

Pivo je dodnes v Čechách nejoblíbenějším nápojem. Jeho tradice je spojována s počátky české historie, především se zakládáním klášterů, posléze i měst. Přestože pivo v české historii obstojně konkurovalo víno, dokázal si tzv. „zlatý mok“ udržet své postavení a posléze se stal strategickým produktem, o jehož vaření neměla zájem jen česká města, ale i šlechta, která v něm viděla příležitost, jak nabýt nemalého zisku. Pivovarnictví bylo považováno za výnosné podnikání, které vzkvétalo; kvalita některých druhů piv byla vyhlášená, ať již šlo o rakovnické, či slánské ležáky, a zájem Čechů, ale i cizinců o české pivo byl velký.

V současné době tomu není jinak. Oblibu piva lze sledovat díky neustále se rozrůstající síti malých, třeba i rodinných pivovarů, které své zákazníky zvou na svůj originální produkt, v některých případech obohacený různými příchutěmi. Pivovarská tradice je dodnes v České republice velice silná a stále živá. Ne jinak tomu bylo i v minulosti, ovšem s tím rozdílem, že každé město si od doby svého založení osobovalo právo vařit pivo (právo mílové a právo vařit pivo se řadila k takovým privilegiím, která přednostně potvrzovala městu jeho statut) a poté si hledalo odbytiště, na něž jen ono jediné smělo v rámci práva mílového dodávat pivo. Stejně tak si upevňoval horažďovický městský pivovar výsadní postavení v přilehlých obcích, které se již v průběhu 16. století¹ postupně snažily z jeho vlivu vymanit.

Jako téma své diplomové práce jsem si proto vybrala dějiny pivovarnictví v Horažďovicích v průběhu 16. až 18. století, a to především z toho důvodu, že problematika regionálního pivovarnictví nebyla prozatím celistvě zpracovaná. Přestože se v poslední době rozmohl trend historického výzkumu týkajícího se dějin pivovarnictví v menších městech, jak dokládají převážně populárně naučné publikace od Jana Jiráka² nebo od Tomáše Cihláře³, nebyla vydána žádná odborná práce, která by se danou problematikou zabývala. Tento zvýšený zájem může být vyvolán rozvojem regionálního pivovarnictví, jež je v posledních několika letech na vzestupu.

¹ Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny – Průmysl.

² JIRÁK, Jan. *Chodská pivovarská chasa, aneb, Pivovary a pivovárky okresu Domažlice*. V Domažlicích: Nakladatelství Českého lesa, 2012, 187 s.

³ CIHLÁŘ, Tomáš. *Pošumavské pivovary: po stopách starých pivovarů a pivovárků západního Pošumaví aneb od Albrechtic až do Žichovic*. Vyd. 2. Pačejov: Tomáš Cihlár, 2011, 119 s., [19] s. obr. příl.

Hlavním cílem práce bude komplexní pojetí dějin obou pivovarů v kontextu historie města Horažďovic a zhodnocení významu pivovarnictví pro vrchnostenské město v průběhu 16. – 18. století. Pozornost tedy bude zaměřena na dějiny obecního a zčásti i panského pivovaru, které vedle sebe od 16. století v Horažďovicích fungovaly. Nedílnou součástí pak bude srovnání činnosti obou pivovarů, jejich vzájemné ovlivňování a také spory o odbytiště piva či omezování produkce vaření piva v městském pivovaru vrchností. Dále bude kladen důraz na osobnosti spjaté s pivovarnictvím, ať už se bude jednat o jednotlivé sládky, jimž budu věnovat velkou pozornost, či o právovárečné měšťany, uplatňování jejich privilegia či četnost výskytu jejich várek. Přínosné pro toto téma jistě bude i zpracování problematiky sladovnického cechu ve vztahu k horažďovickému pivovarnictví.

Úvodní kapitoly budou věnovány historii vrchnostenského města Horažďovice a dějinám pivovarnictví v českých zemích obecně. K dějinám města neodlučitelně patří výsady udělené vrchností. Ve vztahu k vaření piva budou proto stěžejní listiny, jež prokazatelně umožňovaly městu využívat privilegia, k nimž zajisté patřilo i jedno ze základních městských práv, a to právo várečné. S tímto právem souvisí nejen jeho udělování a provádění, ale i jeho omezování. V rámci toho se pokusím zaznamenat, zda někdy v minulosti bylo Horažďovicím odňato či omezeno. Pak vystává otázka proč, kým a za jakých okolností se tak stalo, nebo nestalo.

Pro nedostatek odborné literatury k danému tématu budu čerpat z fondu Archivu města Horažďovic, který je dnes uložen v Okresním archivu v Klatovech. V případě panského pivovaru budou pak stěžejní fondy Státního oblastního archivu v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka. Obecná část práce bude vycházet z dostupné literatury o pivovarnictví.

1. Historie města Horažďovic

Horažďovice vznikly na místě starší stejnojmenné osady, k jejímuž rozvoji došlo během 12. století⁴. Jedna z prvních zmínek o trhové vsi Horažďovice pochází z roku 1251⁵, kdy lantkrabě Bavor I. daroval řádu johanitů několik vsí včetně této vesnice. V dějinách Horažďovic má své místo i významná, dnes již zřícenina hradu Práchně, které někteří historikové přičítají spojitost se založením osady Horažďovice⁶. Za zakladatele města je považován Bavor I. i jeho syn Bavor II., kteří se zasloužili o opevnění a o stavbu tvrže, jež byla později přestavěna na zámek. Již roku 1292⁷ se trhové osadě výhodně položené na Otavě dostalo charakteru města. Tehdy Horažďovice získaly svůj znak, tj. modrý štít, v něm dvě stříbrné věže s cimbuřím a střilnami a pod nimi dva červené štíty se střelami (odkaz k držení obce Bavorů). O rok později se Horažďovice staly městem poddanským, jež bylo vyňato z vlivu královského soudu⁸ a plně podřízeno vrchnosti. Městu se pod vládou Bavorů dařilo dobře až do té doby, než nastaly zmatky na českém trůně v letech 1306-1310. Tehdy se horažďovická vrchnost postavila proti volbě Rudolfa, který následně městečko oblehl. Počátkem července ale král onemocněl úplavicí, jíž také podlehl. Říká se, že se mezitím Horažďovičtí vzdali a Bavor III.⁹ byl již přiveden k mrtvému panovníku. Přesto byl nucen se vzdát svého úřadu purkrabího na hradě Zvíkov. Z dalších držitelů Horažďovic stojí za zmínku Vilém, který zastával funkci zemského soudce. Ten městu potvrdil některá privilegia a osvobodil řád maltézských rytířů¹⁰ od městských poplatků.

Na konci 14. století se v horažďovických dějinách objevuje osobnost Zdeňka Lva z Rožmitálu¹¹, jenž se stal poručníkem nezletilého Břeňka, tj. prasynovce zmíněného Viléma. Kvůli podpoře koalice namířené proti králi Václavu IV. byly Horažďovice z rozkazu panovníka dlouho obléhány, avšak dodnes není známo s jakým výsledkem. Královské vojsko po čase odtáhlo k hradu Skála na Klatovsku. Václav IV. následně udělil Břeňkovi milost a uvedl ho do svých služeb. Roku 1404¹² rod Bavorů vymřel. V dějinách Horažďovic Bavorové sehráli jednu z nejdůležitějších rolí, zasloužili

⁴ NĚMEC, Karel. *Dějiny města Horažďovic*. Horažďovice: Okrašlovací spolek, 1936, s. 29.

⁵ Tamtéž, s. 29.

⁶ ŠIMON, Eduard. *Horažďovice: proměny města 1292-1992*. 1. vyd. Horažďovice: Městské kulturní středisko, 1990, s. 16.

⁷ NĚMEC, Karel. *Dějiny města Horažďovic*. Horažďovice: Okrašlovací spolek, 1936, s. 84.

⁸ Tamtéž, s. 84.

⁹ Tamtéž, s. 84-85.

¹⁰ Tamtéž, s. 85.

¹¹ Tamtéž, s. 85.

¹² Tamtéž, s. 86.

se o rozvoj města nejen po stránce stavitelské, ale také církevní, a to především příchodem řádu maltézských rytířů.

Po Břeňkově smrti Horažďovice získali páni z Hradce. Asi nejvýznamnějším členem tohoto rodu byl bezesporu Menhart z Hradce¹³, který se v období husitských válek aktivně zapojoval do politického dění, ať již na Zikmundově straně, či na straně husitské. Horažďovice se již na počátku husitského hnutí postavily na Žižkovu stranu společně s několika dalšími městy v jihozápadních Čechách, např. s Klatovy, se Sušicí či s Domažlicemi apod. Přesto roku 1420¹⁴ Žižka město oblehl, když se dozvěděl o formování vojska plzeňského landfrýdu v jeho okolí. Menhart byl zatčen a později se nakrátko přidal na stranu táborskou.

V polovině 15. století se Horažďovice dostaly do držení Kocovských z Kocova. Z doby držení města touto vrchností lze zdůraznit vydání povolení konání výročního trhu v roce 1463¹⁵. Horažďovice tím získaly větší přísun peněz. Již roku 1477¹⁶ bylo město oblehnuto královským vojskem vedeným Bohuslavem ze Švamberka, a to kvůli horažďovické vrchnosti Rackovi Kocovskému, který přepadával kupecké vozy. Obléhání trvalo rok, po který Horažďovičtí trpěli hladem natolik, že proti jakýmkoli tehdejšími pravidlům dokonce pojídali koňské maso¹⁷. Město však bylo výborně opevněno a královská vojska jej nedobyla. Rackova vzpoura zapříčinila konfiskaci¹⁸ majetku Kocovských a s tím souvisel i následný prodej panství. Za získané peníze měly být uhrazeny náklady spojené s obléháním.

V 80. letech 15. století se novými majiteli města stali Švihovští z Rýzmburka. Nejvýznamnější osobností tohoto rodu byl Půta Švihovský z Rýzmburka¹⁹, nejvyšší sudí království českého. Městu přinesl mnohé výsady²⁰, např. Horažďovice se směly řídit právem Starého Města pražského, např. jim bylo potvrzeno privilegium konání Svatohavelského trhu. Díky Půtovu významnému postavení u dvora Horažďovicím král

¹³ ŠIMON, Eduard. *Horažďovice: proměny města 1292-1992*. 1. vyd. Horažďovice: Městské kulturní středisko, 1990, s. 21.

¹⁴ Tamtéž, s. 21.

¹⁵ NĚMEC, Karel. *Dějiny města Horažďovic*. Horažďovice: Okrašlovací spolek, 1936, s. 94.

¹⁶ ŠIMON, Eduard. *Horažďovice: proměny města 1292-1992*. 1. vyd. Horažďovice: Městské kulturní středisko, 1990, s. 22.

¹⁷ Tamtéž, s. 22.

¹⁸ Tamtéž, s. 22.

¹⁹ NĚMEC, Karel. *Dějiny města Horažďovic*. Horažďovice: Okrašlovací spolek, 1936, s. 99.

²⁰ Tamtéž, s. 99.

Vladislav Jagellonský udělil pamětihodné privilegium²¹, a to pečeti červeným voskem. Takové právo měl tehdy jen panský stav. Tuto výsadu Horažďovičtí získali za věrnost svému předchozímu pánu Rackovi Kocovskému²² při obléhání města. To za Půty Švihovského vzkvétalo, ovšem již po jeho smrti roku 1504²³ jeho synové neprokázali takové schopnosti, které měl jejich otec. Jejich dluhy pak vedly k odprodeji velké části majetku. Horažďovice v té době velice bohatly. Město vlastnilo mlýny, obecní pivovar a získalo také některá další privilegia, konkrétně roku 1580²⁴ Václav Švihovský pro Horažďovické vymohl druhý výroční trh, Petropavelský, a také právo vybírat clo od domácích obchodníků. Horažďovice se i přesto, že se jim hospodářsky dařilo, dostávaly do sporu s okolními městy, především se Sušicí a Kašperskými Horami, které si stěžovaly na krácení ungeltu²⁵. Císař Rudolf II.²⁶ pak na Václava Švihovského apeloval, aby poplatek přestal vybírat, ale Václav odmítl uposlechnout a spor nadále pokračoval.

Na konci 16. století se pánem horažďovického panství stal Václavův syn, Karel Švihovský²⁷, který již Horažďovickým nebyl tolik nakloněn jako jeho otec. Karel pojal za manželku Markétu Krajířovou z Krajku²⁸, jež mu do manželství přinesla nemalé věno. Nový horažďovický pán již nebyl tolik závislý na prosperitě města, ale naopak Horažďovicím vzal přiznaná privilegia a mnohé svobody. Spor byl řešen za účasti některých významných osobností²⁹ konce 16. století, tj. Petra Voka z Rožmberka, Adama ze Šternberka apod.

Neshody o právo mílové, právo vařit pivo a čepovat jej, právo trhu byly v tomto období časté nejen v Horažďovicích, ale i v mnoha dalších městech. Roku 1594³⁰ vešly v platnost nové městské artikule (padesát článků, které potvrzovaly dosavadně platné povinnosti a připojovaly některé další). V rámci problematiky pivovarnictví je nutné

²¹ NĚMEC, Karel. *Dějiny města Horažďovic*. Horažďovice: Okrašlovací spolek, 1936, s. 99.

²² Tamtéž, s. 99.

²³ Tamtéž, s. 100.

²⁴ ŠIMON, Eduard. *Horažďovice: proměny města 1292-1992*. 1. vyd. Horažďovice: Městské kulturní středisko, 1990, s. 26.

²⁵ Ungelt – clo ze zboží dovezeného do města a tam prodávaného.

²⁶ NĚMEC, Karel. *Dějiny města Horažďovic*. Horažďovice: Okrašlovací spolek, 1936, s. 106 – 108.

²⁷ ŠIMON, Eduard. *Horažďovice: proměny města 1292-1992*. 1. vyd. Horažďovice: Městské kulturní středisko, 1990, s. 28.

²⁸ Tamtéž, s. 28.

²⁹ Tamtéž, s. 28.

³⁰ NĚMEC, Karel. *Dějiny města Horažďovic*. Horažďovice: Okrašlovací spolek, 1936, s. 112.

zmínit článek č. třicet devět, který uvádí: „*Do krčem Jeho Mti zakázáno obci vystavování piva bílého i také lidem poddaným do vesnic.*“³¹

Příchod třicetileté války se do dějin Horažďovic zapsal neblaze, protože tamější vrchnost se aktivně účastnila odboje vedeného proti císařské straně. Hned roku 1619³² bylo město Karlem Lonquevalem Buquoiem obklíčeno a zčásti spáleno. Horažďovické panství se tak již následující rok dostalo na seznam konfiskovaného majetku a za 74 580 kop míšenských grošů jej koupil Adam starší ze Šternberka. Nekatolicky orientované měšťanstvo bylo nuceno se svého vyznání vzdát, ve městě začali působit jezuité. Horažďovice v období třicetileté války nejvíce sužovaly průtahy cizích vojsk, např. roku 1636³³ v Horažďovicích leželo Piccolominovo vojsko. To Horažďovice velice vyčerpalo. Šternberkové byli proti přítomnosti vojáků ve městě bezmocní.

Po skončení konfliktu hrabě František Šternberk r. 1647³⁴ Horažďovicím vrátil výsady, mimo jiné i právo měšťanů vařit pivo. Velice oblíbeným pánem byl ve druhé polovině 17. století hrabě Václav Vojtěch Šternberk, který podporoval užívání městských privilegií. Nesporná je také jeho stavitelská činnost – nechal vybudovat dvě velké sýpky, jež sloužily ještě dlouho poté. Podporoval také splácení městských dluhů, tzn. roku 1683³⁵ nařídil odvádět z každé sousedské várky tři sudy k uhrazení obecních dluhů. Horažďovicím se v té době velice dařilo.

V první polovině 18. století se nakrátko Horažďovice dostaly do držení Filipiny, hraběnky Thunové (1719 – 1721)³⁶ a následně do majetku kněžny Eleonory z Mansfeldu (1721-1746)³⁷. 18. století se ve městě neslo ve znamení boje o privilegia, která jim roku 1747 za osm set devadesát šest zlatých potvrdila samotná panovnice Marie Terezie³⁸.

Klidnější období Horažďovice prožívaly za Löwenstein-Wertheimů (50. – 60. léta 18. století)³⁹. Město doznalo některých určitých stavebních změn⁴⁰; na předměstí stálo méně domů, hranice sahala na východě ke klášteru a na západě k Nové hospodě. V té době

³¹ NĚMEC, Karel. *Dějiny města Horažďovic*. Horažďovice: Okrašlovací spolek, 1936, s. 113.

³² Tamtéž, s. 117.

³³ Tamtéž, s. 132.

³⁴ Tamtéž, s. 137.

³⁵ Tamtéž, s. 140.

³⁶ Tamtéž, s. 143.

³⁷ Tamtéž, s. 144.

³⁸ Tamtéž, s. 148.

³⁹ Tamtéž, s. 150.

⁴⁰ Tamtéž, s. 150.

se již dá hovořit o dokončení protireformace, měšťané se vzdali víry svých předků a konvertovali ke katolicismu.

Ve výčtu majitelů horažďovického panství následovali Rummerskirchové⁴¹ a posledními pány se pak stali Kinští z Vchynic a Tetova⁴².

⁴¹ NĚMEC, Karel. *Dějiny města Horažďovic*. Horažďovice: Okrašlovací spolek, 1936, s. 150.

⁴² Tamtéž, s. 154.

2. Pivovarnictví v českých zemích do třicetileté války

Zmínky o pivovarnictví na českém území pocházejí z období vlády sv. Václava, který vaření piva nebyl příliš nakloněn. Badatelé zabývající se historií piva uvádějí tři důvody⁴³, které ho k tomu vedly:

1. Velice pozitivní vztah k vínu – dětství strávil v Mělníku u své babičky. Tam si prý často hrával na tamějších vinicích;
2. tehdy běžným nápojem všech domácností byla medovina, a proto Václav neviděl jediný důvod, proč by lidé měli chodit do hospod;
3. v neposlední řadě Evropa 10. století ještě neznala destiláty. Ty se k nám dostaly od Arabů až později.

Úsměvným se může zdát fakt, že si sladovníci za svého patrona zvolili právě sv. Václava, dokonce Karel IV. jim toto rozhodnutí roku 1357⁴⁴ schválil.

Podle nejnovějších historických zkoumání se předpokládá, že se pivo na českém území prokazatelně vařilo již po r. 970⁴⁵, kdy byl založen klášter benediktinek u sv. Jiří. Je tedy pravděpodobné, že se řádové sestry snažily naplňovat doporučení církevního koncilu v Aix la Chapelle z roku 814⁴⁶, který jim kromě zemědělství také ukládal vařit pivo. První doložená písemná zmínka o pivovarnictví na našem území je spjata s Břevnovským klášterem⁴⁷. Tam se prokazatelně pivo vařilo i přes odpor sv. Vojtěcha. Druhý pražský biskup dle některých autorů, kteří se zabývali historií piva, velice kritizoval nejen vaření piva, ale i jeho požívání mnichy (v opilosti viděl „nepřítele duše“⁴⁸), a dokonce jeho vaření zakázal. Listina, v které by se přímo objevily zmínky o Vojtěchově nevoli ohledně piva, se nedochovala, avšak o jeho nelibosti pojednává listina od papeže Innocence IV. (roku 1244)⁴⁹, která je sice datována o několik staletí později, ale jež na žádost českého krále Václava I. zrušila Vojtěchův interdikt. Vojtěchem vydaný zákaz neplatil na celém českém území, ale vztahoval se jen

⁴³ JIRÁK, Jan. *Chodská pivovarská chasa, aneb, Pivovary a pivovárky okresu Domažlice*. V Domažlicích: Nakladatelství Českého lesa, 2012, s. 10.

⁴⁴ Tamtéž, s. 11.

⁴⁵ Tamtéž, s. 10.

⁴⁶ Tamtéž, s. 10.

⁴⁷ BASAŘOVÁ, Gabriela. *České pivo*. 3., dopl. vyd. Praha: Havlíček Brain Team, 2011, s. 21.

⁴⁸ JIRÁK, Jan. *Chodská pivovarská chasa, aneb, Pivovary a pivovárky okresu Domažlice*. V Domažlicích: Nakladatelství Českého lesa, 2012, s. 10.

⁴⁹ Tamtéž, s. 10.

na pražské měšťany. Basařová⁵⁰ ve své publikaci o českém pivu uvádí, že toto opatření Vojtěch přijal kvůli neúrodě obilí, Jiráček⁵¹ naopak uvádí, že nelze pravou příčinu zjistit, ovšem tvrzení Basařové nevylučuje.

Vaření piva je prokazatelně spojeno především s kláštery, tzn. že se zcela jistě v benediktinském klášteře v Ostrově u Davle⁵² pivo již od jeho založení (r. 999⁵³) vařilo. Právo vařit pivo v tomto období ovšem nepříslušelo jen duchovním. Dokladem pro toto tvrzení je listina českého knížete Soběslava I.⁵⁴, v níž se vyšehradské kapitule přisuzuje vybírat desátek⁵⁵ z chmele od tamějších pivovarníků z podhradí.

Vedle faktů o prvním vaření piva je nutné také zmínit nejstarší chmelnice. Ty jsou uváděny poprvé v listině knížete Břetislava I.⁵⁶, kde jsou zaznamenány ve spojitosti s platbou desátku z chmele vybíraného staroboleslavskou kapitulou sv. Václava. Tento příjem jí plynul z několika dvorů ve Staré i Mladé Boleslavi a také v Žatci. Do téhož období se dle předpokladů datuje existence pivovaru, který ve Staré Boleslavi fungoval až do r. 1913⁵⁷. Počátky pěstování chmele tak lze zařadit právě do éry panování knížete Břetislava I., tj. do 11. století.

Vaření piva se ve 12. století stalo velice oblíbenou činností, začalo se rozmáhat ve všech společenských vrstvách. V průběhu 11. a 12.⁵⁸ století se zefektivnila práce na polích a to se promítlo i do vyšších výnosů obilí. Díky tomu již chybělo málo k tomu, aby se pivo stalo velice výnosným, ale také oblíbeným produktem na tehdejší potravinovém trhu. Nebývale velký rozmach pivovarnictví vedl k postupné regulaci vaření piva ze strany českého knížectví. Ve 13. století⁵⁹ došlo ke vzniku velkého počtu českých měst, a aby si panovník zavázal rodící se měšťanský stav, uděloval městům privilegia. Pro pivovarnictví a jeho dějiny jsou nejdůležitější právo várečné⁶⁰ a právo

⁵⁰ BASAŘOVÁ, Gabriela. *České pivo*. 3., dopl. vyd. Praha: Havlíček Brain Team, 2011, s. 21.

⁵¹ JIRÁK, Jan. *Chodská pivovarská chasa, aneb, Pivovary a pivovárky okresu Domažlice*. V Domažlicích: Nakladatelství Českého lesa, 2012, s. 10.

⁵² Tamtéž, s. 11.

⁵³ Tamtéž, s. 11.

⁵⁴ BASAŘOVÁ, Gabriela. *České pivo*. 3., dopl. vyd. Praha: Havlíček Brain Team, 2011, s. 21.

⁵⁵ Desátek = původně desátý díl chmele, odváděn nejprve v naturáliích, později v penězích.

⁵⁶ BASAŘOVÁ, Gabriela. *České pivo*. 3., dopl. vyd. Praha: Havlíček Brain Team, 2011, s. 21.

⁵⁷ JIRÁK, Jan. *Chodská pivovarská chasa, aneb, Pivovary a pivovárky okresu Domažlice*. V Domažlicích: Nakladatelství Českého lesa, 2012, s. 11.

⁵⁸ Tamtéž, s. 11.

⁵⁹ Tamtéž, s. 12.

⁶⁰ Právo várečné = právo vařit pivo nejen pro svoji potřebu, ale i na prodej. Určené výhradně měšťanskému stavu.

mílové⁶¹. Vzhledem k zavedení obou práv docházelo k omezení počtu míst, kde se pivo vůbec mohlo vařit. V případě porušení obou městských privilegií čekaly viníka nemalé tresty, např. zabavení celé várky navařeného piva⁶² a leckde i finanční postih. Všechna královská města postupně obdržela mílové právo, které bylo zrušeno až na základě nařízení císaře Josefa II. roku 1788⁶³.

Mílové právo zaručovalo měšťanům odbyt a s tím spojený zdroj příjmu. V poddanských městech na mílové právo dohlížela vrchnost⁶⁴, jež navíc ve vesnicích v jejím držení prosazovala odběr navařeného vrchnostenského piva.

Pivo se nejdříve vařilo jen pro vlastní potřebu, ale již v době předhusitské se z této aktivity stala živnost⁶⁵. Winter⁶⁶ přirovnává vaření piva v počátcích k tak běžným činnostem, za jaké bylo považováno například pečení chleba. Ve 14. století⁶⁷ se však začínají vymezovat ti, kteří vařili jen pivo a k tomu neprovozovali žádné jiné řemeslo, a ti, již vykonávali své řemeslo a k tomu navíc ještě vařili pivo. Mezi nimi se zrodila nevraživost, kterou musel řešit samotný král Václav IV.⁶⁸ Ten rozhodl, že každý měšťan smí vařit pivo, protože pivovarnictví není řemeslo, ale obchod.

V rámci historie pivovarnictví v českých zemích je nutné vymezit, kdo byli právováreční měšťané a jakou funkci plnily nákladnické domy. Právováreční měšťané pocházeli z velké většiny ze zámožných rodin a jednou z nejdůležitějších podmínek, jak se stát právovárečnickem, bylo vlastnictví domu ve městě (od 14. století⁶⁹ bylo povinné, aby dům ležel uvnitř městských hradeb, domy na předměstí se tak právovárečnými stát nikdy nemohly). Každý právovárečník musel vlastnit technické vybavení k vaření piva. To bylo velice drahé, dokonce i pro tak movité měšťany, proto se od poloviny 13. století⁷⁰ začaly

⁶¹ Právo mílové = v okruhu jedné české míle (cca 7 až 12 km) nebylo možné provozovat takovou živnost, která by konkurovala městským živnostem.

⁶² JIRÁK, Jan. *Chodská pivovarská chasa, aneb, Pivovary a pivovárky okresu Domažlice*. V Domažlicích: Nakladatelství Českého lesa, 2012, s. 12.

⁶³ Tamtéž, s. 12.

⁶⁴ GABRIEL, František. Pivovarnictví v západních Čechách do počátku 18. století. *Minulostí Západočeského kraje*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1970, (VII): s. 136.

⁶⁵ Tamtéž, s. 135.

⁶⁶ WINTER, Zikmund. *Kulturní obraz českých měst: život veřejný v XV. a XVI. věku*. V Praze: Maticе česká, 1892, Novočeská bibliotheka (Maticе česká), s. 304.

⁶⁷ Tamtéž, s. 304.

⁶⁸ Tamtéž, s. 304.

⁶⁹ JIRÁK, Jan. *Chodská pivovarská chasa, aneb, Pivovary a pivovárky okresu Domažlice*. V Domažlicích: Nakladatelství Českého lesa, 2012, s. 12.

⁷⁰ Tamtéž, s. 12.

zřizovat měšťanské pivovary. V nich vařili pivo právovárečníci podle předem stanového pořadí.

Dle Jiráka⁷¹ se právovárečné domy postupně rozdělily na domy právovárečné (tj. domy těch nejbohatších měšťanů, kteří disponovali vybavením potřebným k vaření piva) a na domy nákladnické, které již nevlastnily zmíněné vybavení, ale jejichž majitelé stále měli právo pivo vařit. Velice drahá byla měděná pánev, která se většinou mezi nákladníky půjčovala. Takové vaření se pak nazývalo „vaření po střídě“⁷².

Sladovnictví bylo považováno za řemeslo, ovšem vaření piva za obchod. Proti tomu se samozřejmě sladovníci bránili, chtěli tak získat pro své řemeslo taktéž právo várečné. Josef Janáček pojednává o „*snaze specializovaných řemeslníků o monopolizaci vlastní živnosti a o rozšíření monopolu na celou výrobu piva.*“⁷³ Na vaření piva se totiž podíleli:

- sladovníci – připravovali slad;
- mlynáři – slad namleli;
- pivovarští mistři s čeledí – vařili pivo;
- ostatní pomocná čeleď.

Právovárečný měšťan výše zmíněné osoby platil a pivo pak sám dále prodával. Ve většině případů se právovárečník na vaření piva nepodílel, přestože mohl. Vaření piva bylo dost náročné, proto si na něj najímal řemeslníky a další pomocníky.

Sladovníci boj o právo várečné s pivovarníky prohráli, a tak se v polovině 15. století⁷⁴ začali v českých městech sdružovat do cechů. I přes tento neúspěch je historie „odměnila“ dodnes užívaným pojmenováním nejdůležitější osoby v procesu vaření piva, tj. sládek (nikoli pivovarník).

Ještě na počátku 16. století neprojevovala vrchnost tak velký zájem o pivovarnictví a měšťany v této činnosti podporovala, protože jí tak z piva plynula renta. Měšťané

⁷¹ JIRÁK, Jan. *Chodská pivovarská chasa, aneb, Pivovary a pivovárky okresu Domažlice*. V Domažlicích: Nakladatelství Českého lesa, 2012, s. 12.

⁷² Tamtéž, s. 12.

⁷³ JANÁČEK, Josef. *Pivovarnictví v českých královských městech v 16. století*. Praha: Československá akademie věd, 1959, s. 6.

⁷⁴ Tamtéž, s. 6.

samozřejmě byli povinni odvádět poplatky z uvařeného piva; od konce 14. století⁷⁵ nejčastěji dva až čtyři groše a také odevzdávali určité množství mláta (nejčastěji dva džbery⁷⁶ z várky). Platilo se i z cizích piv dovážených do města v případě, že tamní výroba nepokryla poptávku. Jednalo se běžně o částku jednoho groše hrazeného obci. Pokud se cizí pivo prodávalo bez vědomí vrchnosti či městské rady, byla za to udělována pokuta; např. v Kladrubech roku 1389⁷⁷ přišli o dovezené pivo a navíc museli zaplatit jednu kopu českých grošů.

Již v druhé polovině 16. století⁷⁸ se situace v pivovarnictví změnila. Vrchnost začala představovat silnou konkurenci městským pivovarům, když si zřizovala své vlastní pivovary. V té době stále více potlačovala výrobu piva v domácím prostředí a venkovany nutila odebírat své pivo. Majitelé panství postupně zakazovali měšťanům prodávat pivo do vesnic, protože sami chtěli tuto ekonomickou oblast ovládnout a tím zvýšit své příjmy. Ve městech si dokonce zřídili vlastní panské krčmy⁷⁹, které spadaly do jejich sféry vlivu a jež směly prodávat pivo do vesnic. V poddanských městech v průběhu 16. století⁸⁰ docházelo k silné tendenci omezit, nebo dokonce zbavit měšťany práva várečného. Později jim vrchnost za nemalé poplatky toto privilegium vracela. Nejprve se ale majitelé panství snažili měšťanům vnutit odebírání panského piva. Ti se tomu bránili a postupně si vymohli od vrchnosti navrácení práva várečného.

Odbytová krize v českých královských městech se začala projevovat v druhé polovině 16. století⁸¹, kdy se stále více statkářů angažovalo v podnikání s pivem. Touto recesí byla zasažena města, jež byla závislá na prodeji piva na venkovských odbytištích. Přijímání nejrůznějších opatření, např. snižování počtu měšťanských várek, zákaz vaření většího množství piva než to, které by se mohlo reálně prodat, či povinné vaření piva v obecních pivovarech, z něhož měšťané museli odvádět nemalé částky své vrchnosti atp. mělo vést k řešení stále se snižujícího prodeje piva. Problémy s odbytem se také vyskytly ve městech, která nevařila příliš kvalitní pivo. Naopak místa s dobrou kvalitou piva

⁷⁵ GABRIEL, František. Pivovarnictví v západních Čechách do počátku 18. století. *Minulost Západočeského kraje*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1970, (VII): s. 137.

⁷⁶ Džber = cca 67,872 l.

⁷⁷ GABRIEL, František. Pivovarnictví v západních Čechách do počátku 18. století. *Minulost Západočeského kraje*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1970, (VII): s. 137.

⁷⁸ Tamtéž, s. 140.

⁷⁹ Tamtéž, s. 140.

⁸⁰ WINTER, Zikmund. *Kulturní obraz českých měst: život veřejný v XV. a XVI. věku*. V Praze: Matice česká, 1892, Novočeská bibliothéka (Matice česká), s. 309.

⁸¹ JANÁČEK, Josef. *Pivovarnictví v českých královských městech v 16. století*. Praha: Československá akademie věd, 1959, s. 42.

nebyla krizí postižena. Po třicetileté válce⁸² se trend posilování vrchnostenského vlivu na produkci piva zvyšoval, protože zchudlí právováreční měšťané upouštěli od svých privilegií. To vyhovovalo majitelům panství, kteří tak mohli volně podnikat.

Závěrem lze říci, že pivo je s českou zemí spjaté od nejstarších dob českých knížat. Od 12. století se stává velice oblíbeným produktem na tehdejším potravinovém trhu. Právo k vaření piva bylo přiznáváno každému měšťanovi, který vlastnil majetek uvnitř hradeb. Postupem času se však měšťané začali rozdělovat do skupin podle finančních prostředků, proto se vyčlenily skupiny právovárečných měšťanů a nákladníků. Mimo toho rozdělení stáli sladovníci, kteří se neúspěšně snažili získat právo vařit pivo, a tak se museli spokojit pouze s vykonáváním dílčích prací v procesu vaření „zlatavého moku“.

⁸² JANÁČEK, Josef. *Pivovarnictví v českých královských městech v 16. století*. Praha: Československá akademie věd, 1959, s. 142 – 143.

3. Právo várečné a jeho potvrzení Horažďovicím

Pivovarnictví v českých zemích má několikasetletou tradici, která se udržela do současnosti. Právováreční měšťané zpočátku směli vařit pivo takřka bez omezení, postupem času jim v poddanských městech podmínky začala stanovovat jejich vrchnost. Ne jinak tomu bylo i v Horažďovicích.

Horažďovice stejně jako jiná česká města dbaly na získání a udržení si práva várečného. V pramenech se proto objevuje první doložená písemná zmínka o obdržení privilegia vařit pivo, a to z roku 1573⁸³, kdy Václav Švihovský z Rýzmburka, jakožto tehdejší horažďovický pán, kromě toho, že Horažďovické osvobozuje od všech dávek, jim povoluje svobodně vařit pivo pro svoji potřebu. Doslovně píše: „*Item pivo vařiti k své potřebě domácí bez překážky jiných spoluobyvatelův města Horažďovic poddaných mých moc a právo míti mají...*“⁸⁴ Je jisté, že se pivo ve městě vařilo již mnohem dříve, ale prameny, které by tuto skutečnost potvrdily, se nedochovaly.

Městský pivovar v Horažďovicích, jak se předpokládá, vznikl v průběhu 14. století⁸⁵ (přesný rok prameny neuvádějí). Stával na náměstí vedle radnice. K jeho založení pravděpodobně město vedly tytéž důvody, které jsou uváděny v této práci v kapitole o počátcích českého pivovarnictví, tj. vybavení potřebné k vaření piva bylo velice nákladné na pořízení, proto se začaly stavět obecní pivovary, v nichž měšťané pivo vařili na základě pořadníku.

Právo vařit pivo bylo přiznáno Horažďovicím i o čtrnáct let později, roku 1587, kdy Václav Švihovský z Rýzmburka⁸⁶ stvrdil taktéž svým poddaným vedle svobodného vedení živností právo vařit pivo. Přestože za držení města Václavem Švihovským Horažďovice vzkvétaly a obyvatelům byl nakloněn, jeho blahovůle nebyla nezištná, protože si tím podmiňoval převedení svého dluhu ve výši tisíc kop⁸⁷ uherských grošů včetně úroků na Horažďovické. Částku tak město dlužilo jistému Ondřejovi Purkhamerovi.

⁸³ Státní okresní archiv v Klatovech, fond Archiv města Horažďovic, inv. č. 9.

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny - Pivovary.

⁸⁶ Státní okresní archiv v Klatovech, fond Archiv města Horažďovic, inv. č. 15.

⁸⁷ Tamtéž.

Po českém stavovském povstání roku 1618 a následně po bitvě na Bílé hoře mnoho českých měst tak významné privilegium, jakým vaření piva dozajista bylo, ztratilo⁸⁸. Některým městům bylo pak v průběhu 17. století navráceno, stejně tak i Horažďovicím, a to konkrétně roku 1681⁸⁹ listinou hraběte Václava Vojtěcha ze Šternberka, která městu přiznala jednak právo vařit pivo, jednak šenkovat víno, právo na tři výroční trhy, zřizování cechů apod. V osmém bodě listiny hrabě Šternberk jasně vymezuje pro Horažďovické nově nabyté právo várečné: „*Domy své a zakoupeny mají várek pivních jak ječných tak pšeničných, které jsou prve od mnohých dávných let ještě k dobrému obecnímu i k užitku svému podle příležitosti času svobodně užívati mohli a užívali piva, volně šenkovali a pěněžili nyní a na čas budoucí...*“⁹⁰ Navíc v listině explicitně uvádí, že „... z jedné každé jak ječné tak pšeničné várky z jednoho každého sudu po 24 krejcarech a nic víc dávati a odvozovat povinni nebyli...“⁹¹ Toto v jistém smyslu benevolentní ustanovení v dalších letech bylo upravováno v neprospěch měšťanstva, jež bylo postupně více zatěžováno novými platbami z vaření piva. Vrchnost po skončení třicetileté války stále více dohlížela na vaření piva a častěji upravovala podmínky, za nichž bylo možné právo várečné uplatňovat.

Horažďovickým měšťanům bylo dovoleno po třicetileté válce vařit pivo roku 1660⁹², kdy o právo žádali radní i vrchnost. Horažďovice byly po válce jako mnohá další města zatíženy placením kontribuce⁹³. Hraběnka Šternberková Horažďovické chválila za pravidelné placení a za to jim povolila sousedské várky⁹⁴. Zmiňovány jsou samozřejmě i várky obecní, které měly pokračovat i nadále. Měšťané se řídili poslušností, tedy jakýmsi pořadníkem, a aby se mohl dotyčný právovárečník účastnit varu, musel nejprve odvést do pivovaru slad⁹⁵, až poté mu bylo povoleno vařit pivo. Lze se jen domnívat, jak příprava vaření piva probíhala, protože prameny o této době mlčí. Je možné si na základě poznatků Z. Wintra⁹⁶ představit, že měšťan musel být na várku dobře připraven. Musel mít dostatek obilí i dříví a již týden před varem si musel

⁸⁸ GABRIEL, František. Pivovarnictví v západních Čechách do počátku 18. století. *Minulostí Západočeského kraje*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1970, (VII): s. 145.

⁸⁹ Státní okresní archiv v Klatovech, fond Archiv města Horažďovice, inv. č. 684.

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ Tamtéž.

⁹² Tamtéž.

⁹³ Kontribuce = společný nucený příspěvek.

⁹⁴ Sousedské várky = měšťanské várky.

⁹⁵ Státní okresní archiv v Klatovech, fond Archiv města Horažďovice, inv. č. 684.

⁹⁶ WINTER, Zikmund. *Kulturní obraz českých měst: život veřejný v XV. a XVI. věku*. V Praze: Matice česká, 1892, Novočeská bibliothéka (Matice česká), s. 333.

dojít na radnici pro povolení, tzv. cedulky. V Horažďovicích s nařízením hraběnky Šternberkové přišla změna: „...žádné cedulky k várkám nižádnému od písaře důchodního vydávané nebyly...“⁹⁷ Z toho vyplývá, že před tím musel měšťan prokazatelně získat povolení, výše zmíněnou cedulku, a až poté si mohl nechat uvařit své pivo. Z něj musel odvést obci daň i kontribuci⁹⁸. V případě, že by měšťan s nařízením nesouhlasil, hrozila by mu ztráta živnosti, o kterou by tehdy žádný právozářník rozhodně přijít nechtěl.

Město se s nařízením hraběnky nespokojilo⁹⁹. Situace v Horažďovicích nebyla příznivá. Radní ji žádali o zákaz vaření sousedského piva, obecní várky ovšem měly dále pokračovat. Představitelé města chtěli dát možnost vařit pivo i lidem chudším „... *nýbrž ubohým sousedům pro pomožení (nemajíce mnozí žádných jiných obchodův a živností propouštěné byly...*“¹⁰⁰, proto se snažili o omezení sousedských várek ve prospěch obyvatel, kteří za jiných okolností na možnost vaření piva nedosáhli. Hlavním důvodem, proč se městští představitelé uchýlili k takovému rozhodnutí, nebyl jen výše uvedený důvod týkající se špatných sociálních podmínek obyvatelstva, ale Horažďovice si tak chtěly zajistit finanční příjem z prodeje obecního piva, protože samy potřebovaly splácet své dluhy.

Právo vařit pivo měšťanům vrátil až v roce 1683¹⁰¹ hrabě Vojtěch ze Šternberka: „...*aby zase sousedské várky svůj začátek vzaly...*“¹⁰², ale požadoval, aby tři sudy z várky sloužily k zaplacení obecních dluhů a aby se kontribuce rozložila mezi sousedy. Později se situace opakovala, a to v květnu roku 1746¹⁰³, kdy začal platit zákaz sousedských várek na dobu tří let. Pivo tedy mohla vařit jen obec, a dokonce nebyly povoleny ani přívarky k svatbám. Jako odškodnění bylo pivo novomanželům zlevněno o dva zlaté za sud. Právo várečné bylo po třech letech měšťanům navraceno, a to roku 1749, kdy na to upozornil jistý František Segal, „...*kerak se dobrovolně měšťané zřekli na tři léta sousedských várek, aby vařilo město a vyplatilo dluhy...*“¹⁰⁴. Město se velice neochotně vzdávalo svého absolutního výsadního práva várečného, nárokovalo si tedy ještě do konce roku 1749 uvařit dvě obecní várky a měšťanům povolilo uvařit v témže období pouze jednu várku. Od začátku následujícího roku se pak počet várek měl srovnat

⁹⁷ Státní okresní archiv v Klatovech, fond Archiv města Horažďovice, inv. č. 684.

⁹⁸ Státní okresní archiv v Klatovech, fond Archiv města Horažďovice, inv. č. 684.

⁹⁹ Tamtéž.

¹⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰¹ Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Výpisy z manuálu purkmistrovského 1681-1691.

¹⁰² Tamtéž.

¹⁰³ Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Manuál radní města Horažďovic 1744-1747.

¹⁰⁴ Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Manuál radní města Horažďovic 1748-1750.

tak, že obec měla vařit jednu a měšťané druhou várku. Tato situace dokládá, že se radní stále více snažili měšťany v jejich privilegiu omezovat a upřednostňovat obecní várky. Na jedné straně je pochopitelné, že obecní dluhy bylo nutné splácet, ale na straně druhé pivovar nepatřil jen městu, i přestože si v něm budovalo výsadní postavení.

Město zjistilo, že omezovat vaření piva není východiskem pro vyřešení finančních problémů, které je v té době sužovaly více než jindy. Dokonce na počátku 18. století¹⁰⁵ hrozilo, že pivovar bude zapečetěn a bude na něj provedena exekuce, pokud Horažďovice neprodleně nezaplátí 500 zlatých¹⁰⁶. Radním nezbývalo nic jiného, než do dvou týdnů požadované peníze uhradit, aby o tento zdroj příjmu nepřišli.

¹⁰⁵ Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Manuál písaře radního města Horažďovic 1705-1712

¹⁰⁶ Tamtéž.

4. Horažďovický městský pivovar a jeho vybavení

Obecní pivovar v Horažďovicích je svou historií částečně spjat s tamější radnicí¹⁰⁷. Pivovar totiž stával v její těsné blízkosti, radniční sklepy byly dokonce využívány k uložení piva. V roce 1689¹⁰⁸ propukl v Horažďovicích požár, který zničil čtyřicet šest domů včetně radnice, tudíž musel být pivovar taktéž značně poničen.

Budova radnice z roku 1690¹⁰⁹ měla se sousedním obecním pivovarem společná sklepení. Ta zahrnovala tři patra, z čehož poslední z nich muselo být při bourání pivovaru roku 1926¹¹⁰ zazděno, protože bylo úplně zatopené vodou. K. Němec¹¹¹ uvažoval nad tím, že třetí patro sloužilo pravděpodobně k odvodňování vrchních dvou a že se patrně k ukládání piva neužívalo. Taková podobná sklepení má dodnes mnoho horažďovických domů. Jedná se především o ta, která jsou tesaná do skály¹¹² a mají pravidelný tvar chodeb. Stejně jako v jiných českých a moravských městech se předpokládalo, že podzemní chodby by mohly ústít pod městské hradby, aby v případě nebezpečí měli obyvatelé možnost z města uprchnout.

Kromě sklepení měla radnice s pivovarem společný také průjezd, v němž se nacházela spojovací chodba¹¹³ vedoucí do radniční (rathouzni) hospody a dále pak do pivovaru.

O vybavení pivovaru se dozvídáme pouze z kusých archivních záznamů. Ze starších dob se žádné prameny, jež by se této problematice týkaly, nedochovaly. Představu o tehdejšímu pivovaru je možné si vytvořit na základě dokladů z roku 1778¹¹⁴. V nich lze dohledat inventář, který čítal na třicet jedna sudů, jedenáct půlsudů (pravděpodobně šlo o malé soudky), dvě vědra, která jsou uváděna jako „lepší“¹¹⁵ a jedno vědro „starší“¹¹⁶. Pivovar tehdy disponoval železným kotlem, jenž byl v té době ještě zachovaný, a také dvěma putnami¹¹⁷, pěti káděmi opatřenými šesti železnými obručemi, které zhotovil kovář Václav Fuksa, a z menšího inventáře lze uvést např. provázek dlouhý šest sáhů s dvěma háky na koncích nebo také razidlo na nádoby. V pivovaře také

¹⁰⁷ NĚMEC, Karel. *Dějiny města Horažďovic*. Horažďovice: Okrašlovací spolek, 1936, s. 156.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 156.

¹⁰⁹ Tamtéž., s. 156.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 157.

¹¹¹ Tamtéž, s. 156.

¹¹² Tamtéž, s. 156.

¹¹³ Tamtéž, s. 157.

¹¹⁴ Státní okresní archiv v Klatovech, Archiv města Horažďovice, inv. č. 684.

¹¹⁵ Tamtéž.

¹¹⁶ Tamtéž.

¹¹⁷ Putna = větší nádoba s popruhy k nošení na zádech.

nesmělo chybět dříví určené k topení, přestože dle Wintra¹¹⁸ si musel právozářník obstarat otop sám. Množství měkkého dříví bylo vyčísleno na dva české strychy¹¹⁹.

Dalším dokladem o vybavení pivovaru byla koupě pivovarské pánve a dvou sudů z roku 1657¹²⁰ za sto osmdesát zlatých od Žida Šťastného. Obec za zakázku neplatila hotově, ale částka byla splácena po deseti zlatých. Již na konci 17. století roku 1692¹²¹ byla zhotovená nová pánev. Výrobou byl pověřen Řehoř Poduška, tesař z Žichovic, který s jistotou slíbil: „... že spokojeni budeme tak, že ten štok 2. a 3. jiný přetrvá, že se sám nechválí, že dílo samé se chváliti bude...“¹²². Za zhotovení této velké pivovarnické nádoby byla s Poduškou dojednána cena třináct zlatých a k tomu patnáct pint¹²³ piva.

To, že se pivovarské vybavení v druhé polovině 18. století již netěšilo příliš dobrému stavu, dokládají urgentní žádosti obecního sládka, kterými v roce 1760¹²⁴ upozorňoval na špatný stav hvozdu¹²⁵ a štok¹²⁶, jež podle něj byly „na spadnutí“. Štok, tedy velká pivovarská nádoba nebo také pánev, se zhotovovala z mědi a dodnes se z ní pánve do pivovarů vyrábějí. Obec, když si roku 1714¹²⁷ nechávala zhotovit novou pivovarskou pánev, důrazně upozorňovala kotláře Melichara Grubra ze Sušice, aby ji sestavil bez „jediného lotu železa“¹²⁸, a slíbila mu za každou libru¹²⁹ nové mědi zaplatit třicet šest krejcarů. Za výslednou práci měl obdržet částku sto zlatých rýnských. Pivovarská pánev byla „srdcem“ pivovaru, a proto se také často stávala kořistí nepřátelského vojska. Pro městský pivovar byla kvalitně zhotovená pánev klíčová, a tak nová pánev z roku 1714 vážila místo pěti centýřů¹³⁰ a čtyřicet tři liber rovných devět centýřů a čtyřicet a půl libry¹³¹. Město na jejím zhotovení opravdu nešetřilo, protože zajištění hladkého průběhu várek měšťanů přinášelo do obecní pokladny zisk, bez kterého by se horažďovický rozpočet jen těžko obešel.

¹¹⁸ WINTER, Zikmund. *Kulturní obraz českých měst: život veřejný v XV. a XVI. věku*. V Praze: Maticе česká, 1892, Novočeská bibliothéka (Maticе česká), s. 333.

¹¹⁹ Strych = asi 93 l.

¹²⁰ Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Výpisy z manuálů 1657-1688.

¹²¹ Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Výpisy z manuálu purkmistrovského 1691-1694.

¹²² Tamtéž.

¹²³ Pinta = 1,9375 l.

¹²⁴ Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Výpisy z manuálů radního města Horažďovic 1759-1760.

¹²⁵ Hvozď = sloužil k sušení sladu, součást sladovny.

¹²⁶ Štok = velká pivovarnická nádoba.

¹²⁷ Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Zápisy písaře radního města Horažďovice 1713-1718.

¹²⁸ Tamtéž.

¹²⁹ Libra = 513,7504 g.

¹³⁰ Centýř = 61,65 kg.

¹³¹ Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Zápisy písaře radního města Horažďovice 1713-1718.

Ve 20. letech 20. století¹³² byly na budově tehdejšího pivovaru zjištěny závady takového rozsahu, které vedly k rozhodnutí jej strhnout. Po zbourání obecního pivovaru Horažďovice na několikasetletou tradici pivovarnictví již nenavázaly.

¹³² NĚMEC, Karel. *Dějiny města Horažďovic*. Horažďovice: Okrašlovací spolek, 1936, s. 157.

5. Horažďovičtí sládci

Sládek vždy býval osobností vysoce společensky váženou disponující mnoha výhodami. Na druhé straně byl plně zodpovědný za jakost produkovaného piva, které ne vždy bylo v případě horažďovického pivovaru chutné. Úroveň kvality tamějšího piva dokládá časté střídání sládků ve funkci, a to z nejrůznějších důvodů, které budou uvedeny níže.

Jedna z prvních doložených stížností pochází z roku 1636¹³³, kdy tehdejší obecní sládek Jan Nosek „*svojí neopatrností špatné pivo při várce Matyášovi Křížanovi uvařil, slad zkazil nechajíce ho zplsnivět...*“¹³⁴. Sládek musel za sebe v případě takových nehod mít ručitele, kteří měli povinnost vzniklou škodu uhradit. V tomto případě Jan Jiří Molnar a Jakub Kratochvíl měli zaplatit třináct strychů ječmene a také třicet tři zlatých, to vše do lhůty tří neděl. Veškeré stížnosti směřující k sládkům nejprve musely být projednány na radnici, následně se sami radní museli přesvědčit ochutnávkou, zda je pivo opravdu zkažené, a až poté mohli sládka obvinít.

Stejný prohřešek se stal o pár let později, kdy byl r. 1645¹³⁵ uvězněn Mikuláš Kloud za způsobení zplsnivění sladu, tudíž zkažení celé várky piva měšťana Jana Markoviče. Situace týkající se kvality práce sládků v Horažďovicích se nelepšila, spíše naopak. Dokonce radní roku 1677¹³⁶ ostře napomenuli sládky, aby: „*hleděli dobré slady dělati a piva nepřetahovati, jinak taková zlá piva svým statkem platiti budou.*“¹³⁷ Také se snažili zjistit příčinu, proč se piva tak špatně úrovně vařila. Sládkové se prý vymlouvali, že jim měšťané dodávali špatný ječmen, že jim scházela voda, že bylo syrové dříví, a tím odůvodňovali to, že pivo v kádích kysne.

O několik let později, r. 1682¹³⁸, se konšelé usnesli na propuštění stávajícího sládka Martina Červeného, „... *protože špatně a nedobře ušlá piva a lektvary vaří...*“¹³⁹. Dva měsíce poté byl na zkoušku přijat Adam Nechoďdomů, který doložil potřebná potvrzení o vyučení. Jako podmínku k přijetí do funkce měl uvařit jednu várku ze sladu svého předchůdce Martina Červeného a druhou ze sladu, který si sám udělal.

¹³³ Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Manuál purkmistrovský 1634-1646.

¹³⁴ Tamtéž.

¹³⁵ Tamtéž.

¹³⁶ Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Manuál písaře radního města Horažďovice 1659 – 1692.

¹³⁷ Tamtéž.

¹³⁸ Tamtéž.

¹³⁹ Tamtéž.

Městská rada již po dvou letech opět napomínala¹⁴⁰ obecního sládky, který bohužel není v archívním pramenu jmenován. Je možné jen uvažovat o osobnosti Adama Nechod'omů, ale potvrdit tuto informaci nelze. Radní mimo jiné apelovali na to, aby ti, kteří se nepodíleli na vaření piva a byli v pivovaru jen při nalévání řediny¹⁴¹, byli okamžitě vykázáni a v případě, že by odmítali odejít, měl být nastolen pořádek rychtářem, a dotyčnému by dokonce hrozilo vězení.

Další pokus o zlepšení kvality piva se objevil roku 1691¹⁴², kdy byli dokonce oba sládkové vsazeni do vězení, i přestože před tím byli několikrát radními upozorňováni na špatně odvedenou práci.

Na pouhý rok byl do pivovaru přijat na místo sládky Jan Štekl, který vařil „ušlá piva“¹⁴³. Již roku 1708¹⁴⁴ mu bylo oznámeno, že bude propuštěn ihned poté, co starý i nový sládek uvaří každý jednu várku (dvanáct sudů) a městská rada pak porovná jakost piva.

Paradoxem by se pak mohlo zdát to, že obecní sládek si tehdy ještě dovolil žádat o zvýšení své mzdy na částku sedm zlatých za várku. Obec rozhodla ho vyplácet pěti zlatými a třiceti krejčary, navíc měl sládek nárok na půl sudu piva a kvasnice.

Na počátku 18. století se změnila podmínka pro přijetí na místo sládky. Jestliže v roce 1636 musel mít Jan Nosek po celou dobu svého působení v pivovaru dva ručitele, v roce 1713¹⁴⁵ byli ručitelé nahrazeni zaplacením kauce sto zlatých, které musel téhož roku Pavel Bittner složit a z nichž by se v případě způsobení škody platila její náhrada. Daná částka mu měla být po skončení jeho působení v pivovaru vrácena.

Doba působení sládků v horažďovickém pivovaru se neustále krátila, protože za jeden rok (r. 1713) se dokázali vystřídat dva sládci, a to výše uvedený Pavel Bittner a Václav Kotrba¹⁴⁶, který ještě stejného roku byl pro své hříchy a špatné pivo propuštěn, dokonce i vystěhován z města. V říjnu 1713 pak byl přijat další sládek Jakub Růžička¹⁴⁷. Ani on však nedělal své řemeslo dobře, proto ho již v roce 1716 vystřídal Antonín Stromeček z Mačic. Na Jakuba Růžičku si radní stěžovali kvůli tomu, že vaří tak špatná piva,

¹⁴⁰ Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Manuál písaře radního města Horažďovice 1659 – 1692.

¹⁴¹ Ředina = slabé pivo.

¹⁴² Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Výpisy z manuálu purkmistrovského 1691 – 1692.

¹⁴³ Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Manuál písaře radního města Horažďovic 1705-1712.

¹⁴⁴ Tamtéž.

¹⁴⁵ Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Zápisy písaře radního 1713-1718.

¹⁴⁶ Tamtéž.

¹⁴⁷ Tamtéž.

že městu pivovarnictví skoro nevynáší – konšelé zdůrazňovali velice malý příjem z prodeje piva. Každé město se jistě z takového důvodu snažilo dbát na kvalitu uvařeného piva, aby tak nepřicházelo o zisky.

Co se týkalo plateb, velice důležité poznatky přinesly informace o nástupu sládka Karla Dražického v září 1719¹⁴⁸. Tomu bylo uloženo skládat každý rok částku sto zlatých. Při slibu, že bude vařit co nejlepší piva, uhradil třicet zlatých a do svátku sv. Havla měl doplatit zbylých sedmdesát zlatých.

Dražický vystřídal sládka Jakuba Růžičku, který byl sice již roku 1716 propuštěn, ale pravděpodobně vzat zpět. V září 1719 byl totiž Růžička obviněn z pěti důvodů:

1. *„Dvě várky již zkazil a pivo na nic nebylo.*
2. *Že je neslušný, nechce kropit tenkrát, když se mu nařizuje a všechno jen podle své hlavy dělá.*
3. *Že tak hrozně nadává a hřeší a žádnému dobrého slova neřekne.*
4. *Že má velký plat a není spokojen.*
5. *Že nechce své cedule ukázat a říká, že je nemá.“¹⁴⁹*

Situace byla natolik vážná, že várku ihned přebral Karel Dražický, aby již Růžička nepáchal další škody. Sládkovi Dražickému byly roku 1731¹⁵⁰ dány od městské rady instrukce. V nich mu bylo nařízeno, aby poctivě pivo z každé várky přiznával, aby vařil jen podle množství dodaného obilí, a důrazně mu bylo zakázáno uchovávat přebytky uvařeného piva.

Karel Dražický ovšem nebyl lepší než jeho předchůdce. Nevařil tak špatná piva, jako tomu bylo u mnohých jiných, ale bylo mu vyčítáno, že příliš propadl alkoholismu a především se hrubě choval k ostatním zaměstnancům pivovaru, dokonce naváděl tovaryše ke špatnému chování. Dražický se nepřiznal, ale úředníci pod přísahou trvali na svém svědectví. Sládek rozhodně nevedl spořádaný život. To dokládá i výtka místního faráře, jenž si stěžoval, že Dražický již sedm let¹⁵¹ nebyl u zpovědi. Radním docházela trpělivost, a tak mu důrazně přikázali jít ke zpovědi, „...*nechce-li jít*

¹⁴⁸ Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Manuál radní města Horažďovice 1736-1738.

¹⁴⁹ Tamtéž.

¹⁵⁰ Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Manuál písaře radního města Horažďovice 1728-1732.

¹⁵¹ Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Výpisy z manuálu radního písaře města Horažďovic 1732-1736.

k milostivému panu faráři zde, aby šel do kláštera, anebo kamkoli a přinesl písemně, že se dal vyzpovídat...¹⁵².

Krátce po Dražického odchodu v obecním pivovaru působil sládek Šimon Pfisner. Ten byl roku 1740¹⁵³ nařčen měšťanem Franzem Segou, že uvařil méně piva, než měl. Segal dostal pouze třináct a půl sudu piva místo devatenácti a půl sudu¹⁵⁴. Pfisner se obhajoval tím, že se v pivovaru vodák opil tak, že nebyl schopen dodat vodu k vaření. Vyslaná komise zjistila, že Segovi mělo být přiznáno a odevzdáno patnáct a půl sudu¹⁵⁵. Za veškerou způsobenou škodu zodpovídal sládek, který ji musel uhradit.

V polovině 18. století se v horažďovickém obecním pivovaru poprvé objevil Martin Dvořák¹⁵⁶. Ten složil vysokou kauci pro přijetí ve výši tří set zlatých. Proti tomuto sládkovi se postavila vrchnost, která odmítla Dvořáka zaměstnat. Radní argumentovali tak, že vrchnosti došly mylné zprávy o předchozím sládkovi, který „darebná piva“¹⁵⁷ vařil a „obci na zkázu byl“¹⁵⁸, protože za celý rok navařil o deset várek méně, než měl. Dvořák městu musel být doporučen, protože konšelé se za něj postavili s tím, že umí vařit pivo a své řemeslo dobře zná.

Z téhož roku se také dochovaly prameny, které podávají bližší zprávy o konečném vyúčtování s tehdejšími sládky. Jak již bylo výše zmíněno, sládkovi museli při svém nástupu skládat částku, která jim při jejich propuštění byla vrácena, pokud za svého působení nenapáchali žádnou škodu apod. V říjnu 1753¹⁵⁹ byl propuštěn sládek Josef Andres a jeho dluh vůči pivovaru činil celkem sto dvacet jedna zlatých a dvacet dva krejcarů, a to za svařený ječmen čtyřicet tři zlatých třicet krejcarů, dluh za pivo dvacet čtyři zlatých a dvacet dva krejcarů, za slad Lažanských tři zlaté a ostatní výdaje činily na padesát zlatých. Tato částka byla tedy vyplácena z kauce složené při nástupu, tj. čtyři sta zlatých. Do konečného vyúčtování byla Josefovi Andresovi poskytnuta částka tří set zlatých.

¹⁵² Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Manuál písaře radního města Horažďovice 1728-1732.

¹⁵³ Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Manuál města Horažďovic 1739-1741.

¹⁵⁴ Tamtéž.

¹⁵⁵ Tamtéž.

¹⁵⁶ Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Manuál města od 28.6.1753 do 28.6.1755.

¹⁵⁷ Tamtéž.

¹⁵⁸ Tamtéž.

¹⁵⁹ Tamtéž.

Nadějný Martin Dvořák byl po třech letech (v listopadu 1756¹⁶⁰) propuštěn, protože vařil nekvalitní pivo. Ve své pozici měl zůstat do té doby, než se přihlásí nový sládek. Dvořák se ale místa nehodlal vzdát, bránil se tím, že mu přselo na slad kvůli rozbité střeše v pivovaru, a ten mu následně shnil, a že předchozí Andres zmenšil strych o jednu měřici, takže při každé velké várce šlo o ztrátu dvou strychů a dvou věrtelů piva. Následující rok v lednu na místo sládka nastoupil Jan Krejčí. Ten již skládal kauci pouhých sto zlatých. Krejčí v pivovaru příliš dlouho nevydržel, již téhož roku sám dal výpověď¹⁶¹ s odůvodněním, že pivo vařit nechce. Městu se už v té době přihlásil nový zájemce¹⁶², ale ten zatím nemohl být přijat, protože neměl tolik peněz, aby mohl vstupní částku uhradit. Martin Dvořák využil této situace a opětovně žádal o znovupřidělení místa sládka. Proti tomu se však radní postavili. Nechtěli již riskovat další dluhy, které byly městu způsobeny špatně uvařeným pivem. Horažďovičtí radní tehdy museli uhradit arendátorům¹⁶³ tisíc zlatých za nekvalitní pivo, a protože město již nemělo ani finance, ani chuť dál hledat a zaměstnávat stále nové sládky, přeneslo toto rozhodnutí na tyto nájemce. To arendátoři odmítli s tím, že výběr sládka byl povinností konšelů.

Tato krize byla zažehnána již na konci ledna 1758¹⁶⁴, kdy se spor vyřešil přijetím nového sládka Antonína Konvičky z Libějovic, jenž měl zkušenosti s vařením piva z tamějšího panství. Sám žádal, aby byl do pivovaru přijat na tři roky. Za kuriózní lze považovat pozvání magistrátu na Konvičkovu svatbu. Novomanželům bylo umožněno uvařit o dva sudy piva navíc. Takové „přívarky“¹⁶⁵ byly svatečkanům běžně povolovány.

Přestože se s Antonínem Konvičkou počítalo na období tří let, již v létě roku 1759¹⁶⁶ odešel a na jeho místo byl dosazen nový sládek Jan Jermneč.

Z výše uvedeného přehledu sládků je patrné, jak se podmínky pro přijetí postupem času měnily. Z původního ručení alespoň dvěma osobami se především v 18. století přistoupilo k peněžitým kaucím, které měly být účinnější. Horažďovičtí sládkci

¹⁶⁰ Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Manuál purkmistrovský 1755-1757.

¹⁶¹ Městské muzeum Horažďovice, Tiskopisy, Manuál radního písaře 1757 – 1758.

¹⁶² Tamtéž.

¹⁶³ Arenda = druh nájmu, při které věc kromě užitku přináší nájemci i zisk na základě vynakládání vlastní práce.

¹⁶⁴ Městské muzeum Horažďovice, Tiskopisy, Manuál radního písaře 1757 – 1758.

¹⁶⁵ Tamtéž.

¹⁶⁶ Městské muzeum Horažďovice, Tiskopisy, Výpisy z manuálů radního města Horažďovic 1759-1760.

se, jak se zdá, pravděpodobně finančních postihů příliš neobávali. Lze říci, že se „*nedokázali zastavit před ničím*“, o čemž svědčí i vydávání nejrůznějších obecních opatření. Ta měla předcházet neuspokojivým výsledkům, jichž obecní sládci dosahovali víc, než bylo obvyklé.

6. Četnost výskytu některých druhů piva a produkce pivovaru v 17. století

Pivo v českých zemích, jak již bylo zmíněno, má několikasetletou historii. „Zlatý mok“ se dodnes vyrábí z obilného sladu¹⁶⁷, vody a chmele. Slad se nejprve máčel, sušil a mlel. Rozemletý slad se následovně odvážel do pivovaru, kde se vařil s vodou. Tak vznikla tzv. „mladinka“¹⁶⁸, která se smíchala s chmelovým odvarem, přidaly se do ní kvasnice a celá směs se nechala kvasit v sudech.

Co se týká druhů piva, bylo nejčastěji vařené pivo pšeničné (tzv. bílé)¹⁶⁹, pivo pšeničné staré (tzv. hořké)¹⁷⁰ a ječné (černé)¹⁷¹ pivo. Velice výjimečně se vyrábělo pivo z míchaných sladů a pivo ovesné. K druhům piva se vyjádřil také jeden z nejvýznamnějších sládků František Ondřej Poupě, který upřednostňoval k vaření ječmen: „... pšenice na koláč, oves pro koně, ječmen na pivo...“¹⁷² Velice ostře vystupoval proti vaření piva z ovsu, o něm říkal: „...pivo ovesné vždy husté a zdraví škodlivé...“¹⁷³

Kromě zmíněných druhů piv se vařila také piva speciální¹⁷⁴, která byla určována původem výrobku nebo technickým označením, kdy mohlo jít o vyhraněný druh piva. Janáček¹⁷⁵ také předpokládal, že označení piva v 16. století souviselo většinou s výrobním místem. Některé speciály jsou však dochovány především díky oblíbenosti, a výroba tak nemusela být místně omezená, např. „březňák“¹⁷⁶ – pivo marcovní, vařené v březnu. Jeho výroba se rozšířila z Opavy. Staří Češi přičítali takovému pivu zvláštní moc¹⁷⁷, ve Slezsku bylo dokonce užíváno k léčbě. Přední místo mezi druhy piv

¹⁶⁷ BASAŘOVÁ, Gabriela. *České pivo*. 3., dopl. vyd. Praha: Havlíček Brain Team, 2011, s. 12.

¹⁶⁸ JANÁČEK, Josef. *Pivovarnictví v českých královských městech v 16. století*. Praha: Československá akademie věd, 1959, s. 16.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 19.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 19.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 19.

¹⁷² CHODOUNSKÝ, František. *Příspěvek k dějinám českého pivovarnictví*. První vyd. Praha: Výstavní výbor odboru pivovarnického, 1891, s. 20.

¹⁷³ Tamtéž, s. 21.

¹⁷⁴ JANÁČEK, Josef. *Pivovarnictví v českých královských městech v 16. století*. Praha: Československá akademie věd, 1959, s. 20.

¹⁷⁵ Tamtéž, 20.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 20.

¹⁷⁷ ZÍBRT, Čeněk. *Z dějin piva a pivovarnictví v zemích českých: řada statí kulturně-historických, psaných populárně pro časopis "Kvas"*. První vyd. Praha: Kvas, 1894, s. 24-33.

dle Tadeáše Hájka z Hájku¹⁷⁸ zaujímal žatecké pivo, též zvané jako „samec“, po něm hned rakovnické a dále i slánské a rokycanské.

Nejstarší doklady z várečných rejstříků horažďovického městského pivovaru pocházejí ze 30. let 17. století. Přesný počet várek z let 1635-1637¹⁷⁹ se nedochoval, protože archiválie jsou na mnoha místech potřhané. Přesto je možné z tohoto období vysledovat, že velice oblíbené bylo pšeničné pivo staré, jehož várky se v pramenech objevují nejčastěji. Následuje pak pivo pšeničné, ale bílé. Pouhé čtyři várky patřily ječnému pivu. Převaha jednoho druhu piva se začala v královských městech¹⁸⁰ objevovat ve druhé polovině 16. století. Podle toho lze předpokládat, že podobná situace mohla být i v městech poddanských. Dle Janáčka¹⁸¹ výroba bílého piva během 16. století přetrvávala a s ohledem na výše zjištěné poznatky to lze potvrdit, ale je možné již sledovat jeho pomalý ústup na počátku 17. století. Velký obrat nastal již v polovině 17. století, protože ve várečných registrech z roku 1658¹⁸² začaly převažovat várky ječného piva (celkem padesát jedna) a jen obec sama čas od času vařila pšeničné pivo (celkem sedm várek), ale nejednalo o celé várky, ale jen půl várky. Tak hromadný odklon od pšeničného piva k pivu ječnému, které se ještě ve 30. letech 17. století skoro vůbec nevařilo, se musí vztahovat k nějakému nařízení města, o kterém nejsou dochovány záznamy. Město si tak mohlo plně vyhrazovat vařit pšeničné pivo jen sebe, právovárečníkům pak bylo přisouzeno vaření ječného piva. Již v roce 1661¹⁸³ se nevařila ani jedna várka pšeničného piva, dokonce i obec vařila pouze várky ječného piva. Na počátku 18. století se již ani druhy várek piva nezaznamenávaly, takže lze předpokládat, že pivovarskou produkci plně ovládlo ječné pivo.

6.1. Měšťanské posloupnosti ve vaření piva

Měšťané museli nejen v Horažďovicích, ale i v jiných českých městech dodržovat pořadníky, které jim určovaly, kdy na ně přišla řada v pivovaře. Várečná registra z roku 1645¹⁸⁴ uvádí, že k varu se měšťan dostal třikrát za rok a obec vařila pak sedmkrát

¹⁷⁸ ZÍBRT, Čeněk. *Z dějin piva a pivovarnictví v zemích českých: řada statí kulturně-historických, psaných populárně pro časopis "Kvas"*. První vyd. Praha: Kvas, 1894, 26-27.

¹⁷⁹ Státní okresní archiv v Klatovech, fond Archiv města Horažďovic, inv. č. 684.

¹⁸⁰ JANÁČEK, Josef. *Pivovarnictví v českých královských městech v 16. století*. Praha: Československá akademie věd, 1959, s. 20.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 21.

¹⁸² Státní okresní archiv v Klatovech, fond Archiv města Horažďovice, Rejstřík várečný 1635-1658, inv. č. 684.

¹⁸³ Tamtéž.

¹⁸⁴ Tamtéž.

do roka. Oproti tomu je možné zjistit, že o pět let později, roku 1650¹⁸⁵, měšťan Jan Hlaváček vařil dvakrát do roka, a to v únoru a v prosinci. Obec během celého roku navařila osm várek. Velice zajímavé je sledovat poměr počtu várek mužů vůči várkám žen, které měly právo vařit pivo. Během roku 1645 se jich v pivovaru vystřídalo hned patnáct, oproti roku 1650, kdy jich bylo jen šest. Tendence vzestupu obecních várek v intervalu jednoho kalendářního roku se promítla i do várečných rejstříků z roku 1661¹⁸⁶. Obec tehdy navařila deset várek. K tomu je nutné zmínit, že právovárečník se do pivovaru v témže roce dostal pouze jednou¹⁸⁷ do roka.

Tabulka 1 – Vývoj počtu várek v obecním pivovaře v polovině 17. století.

Vývoj počtu várek v obecním pivovaře v polovině 17. století				
Rok	Počet obecních várek	Počet varů měšťanů za rok	Počet várek žen	Počet várek celkem za rok
1645	7	121	15	128
1650	8	67	6	75
1661	10	46	5	56

Dle zjištěných údajů je možné potvrdit větší omezování měšťanských várek, které se odrazilo i v počtu varu právovárečného měšťana za rok. „Zlatá éra“ vaření piva ze strany měšťanů skončila v polovině 17. století. V roce 1650 došlo ke zdražení vybírání posudného, tj. daně z piva, kdy město zavedlo odvod dvou zlatých z každé uvařené várky. Pro srovnání: na počátku 20. let 17. století úhrada za várku činila třicet grošů¹⁸⁸. Také z nárůstu počtu obecních várek je zřejmé, že město potřebovalo pro svůj zisk prodávat více piva, aby mohlo pokrýt alespoň částečně své náklady, především škody způsobené požárem z roku 1619, ale i náklady spojené s průtahy vojsk, které město značně vyčerpávaly. Velice zajímavé je také sledovat počet várek, které v pivovaře navařily ženy. Rok 1645¹⁸⁹ lze označit za nejsilnější rok co do počtu účasti žen v produkci piva. Jedna z možností, jak vykládat toto zjištění, je spojení se stále

¹⁸⁵ Státní okresní archiv v Klatovech, fond Archiv města Horažďovice, Rejstřík várečný 1635-1658,

inv. č. 684.

¹⁸⁶ Tamtéž.

¹⁸⁷ Tamtéž.

¹⁸⁸ Tamtéž.

¹⁸⁹ Tamtéž.

probíhající třicetiletou válkou, která způsobila notný úbytek obyvatelstva, bylo by tedy možné se domnívat, že tyto ženy buď mohly být vdovami, nebo neměly v té době své muže doma.

Postupné snižování várek po polovině 17. století mohla ovlivnit především vrchnost¹⁹⁰, která svoji produkci začala neustále zvyšovat. Právovárečníci museli vynakládat více prostředků, aby mohli využívat své privilegium, ale bylo to často tak drahé, že od vaření piva dobrovolně upouštěli. V pivovarských rejstřících¹⁹¹ se často objevuje přenechání práva varu jednoho měšťana na druhého. Jako důvod je velice často uváděno to, že měšťan, který byl právě na řadě, neměl sudy.

Tabulka 2 – Vývoj počtu várek v obecním pivovaru ve druhé polovině 17. století.

Vývoj počtu várek v obecním pivovaru ve druhé polovině 17. století¹⁹²				
Rok	Počet obecních várek	Počet měšťanských várek	Várky pro platbu kontribucí	Počet várek celkem
1671	19	20	3	39
1672	28	14	9	42
1673	28	15	-	43
1674	24	13	-	37
1675	16	20	-	36
1682	21	20	-	41
1683	22	19	-	41
1684	18	18	-	36
1685	18	26	-	44
1691	24	25	-	49
1692	18	26	-	44
1693	8	24	-	32
1694	16	12	-	28
1695	16	13	-	29

¹⁹⁰ GABRIEL, František. Pivovarnictví v západních Čechách do počátku 18. století. *Minulostí Západočeského kraje*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1970, (VII); s. 142-143.

¹⁹¹ Státní okresní archiv v Klatovech, fond Archiv města Horažďovice, Várečné rejstříky 1682-1685, inv. č. 684.

¹⁹² Tamtéž.

Z tabulky je patrné, že ve srovnání s polovinou 17. století počet várek navařených během roku klesl, a to na cca čtyřicet várek za rok. Počet várek za rok již ve druhé polovině 17. století příliš nekolísá na rozdíl od první poloviny téhož století. Nutno proto uvést, že politická situace se odrážela v produkci horažďovického pivovaru. První polovina 17. století se nesla ve znamení znatelného propadu počtu navařených várek – na to jistě měl vliv konec třicetileté války a s ním spojené omezování města vrchností, která se začala v pivovarnictví mnohem více angažovat než dříve, kdežto v druhé polovině se již situace ustálila, obec mnohem lépe dokázala korigovat chod pivovaru, využívat ho pro platbu nejrůznějších poplatků atd.

Výrazným zásahem do městského rozpočtu se staly kontribuce. Jednalo se o takovou část daně¹⁹³, která sloužila pro pokrytí potřeb armády. Mohlo jít o poplatky, které poražený stát musel platit vítězi, nebo v době války¹⁹⁴ mohlo jít o platby obyvatel žijících na území, které bylo obsazeno nepřátelským vojskem. Kontribuce obec hradila pouze nepravidelně, ale ve várečných rejstřících lze pozorovat jistou tíseň, kterou platba kontribuce městu způsobovala. Kontribuční várky¹⁹⁵ byly totiž vařeny vždy za sebou, a to většinou dvě za sebou jdoucí. Výše kontribučního odvodu činila v roce 1785¹⁹⁶ devadesát dva zlatých a dvacet čtyři krejcarů.

Je velice zajímavé sledovat i vývoj počtu varů měšťanů za rok či za několik let. V polovině 17. století se horažďovický měšťan dostal do pivovaru v průměru dvakrát až třikrát a v druhé polovině maximálně jedenkrát za rok, nebo dokonce i jedenkrát za tři roky. Do posledního uvedeného údaje se promítly změny, kdy si měšťané mezi sebou pozice v obecním pivovarnickém pořadníku měnili, čímž se jakékoli další zkoumání komplikuje.

Co se týká druhu piva, které bylo v té době nejčastější, nelze uvést přesně, zda převažovala pivo pšeničné či ječné, protože takové informace se do pivovarských rejstříků v Horažďovicích již nezaznamenávaly. Je možné se domnívat, že se největší oblibě těšilo pivo ječné, jak již bylo zmíněno v této práci.

¹⁹³ RAMEŠ, Václav. *Slovník pro historiky a návštěvníky archivů*. 1. vyd. Praha: Libri, 2005, s. 119.

¹⁹⁴ Tamtéž.

¹⁹⁵ Státní okresní archiv v Klatovech, fond Archiv města Horažďovice, inv. č. 684.

¹⁹⁶ Tamtéž.

Tabulka 3 – Vývoj počtu várek v obecním pivovaru v první polovině 18. století.

Vývoj počtu várek v obecním pivovaru v první polovině 18. století				
Rok	Počet obecních várek	Počet měšťanských várek	Várky pro platbu kontribucí	Počet várek celkem
1708	35	5	-	40
1718	31	5	10	36
1728	19	14	-	33
1738	23	13	-	36
1748	33	-	2	33
1755	26	10	-	36

Srovnání počtu várek v první polovině 18. století přináší zajímavá zjištění, která poukazují na špatnou finanční situaci města a s ní spojené omezování měšťanských várek. Rok 1748 se úplně vymyká ostatním údajům zaneseným v tabulce, protože v něm došlo ke striktnímu zákazu várek měšťanů, jako již několikrát v historii města, a navíc obec měla povinnost uhradit kontribuce, čemuž odpovídají dvě várky piva. Kritickou situaci Horažďovic na počátku 18. století dokládá urgence z 18. května 1706¹⁹⁷, která žádala okamžitou platbu kontribuce ve výši pět set zlatých, jinak bude městský pivovar zavřen, zapečetěn a zabaven. Obec v témže roce navařila třicet dva várek z toho třicet jedna obecních¹⁹⁸. V rejstřících se nenachází žádná zmínka o várce na platbu kontribuce, tudíž lze předpokládat, že město ať už úmyslně, nebo ne s platbou kontribuce nepočítalo, anebo se jednalo o chybu písaře, který kontribuční várky ztotožňoval s obecními, a tak nebyly do rejstříků zaneseny. Radní se proto usnesli, že dluh musí být do dvou týdnů splacen. Vrchnost pravděpodobně byla se splátkou dočasně spokojena.

Roku 1711¹⁹⁹ se pivovar dostal do takových problémů, že požadoval od vrchnosti půjčku ve výši tisíc zlatých. Sjednán byl i dvouletý splátkový kalendář, který počítal s povinným odvodem dvou strychů a dvou věrtelů²⁰⁰ ječmene z jednoho osedlí²⁰¹. Navíc měl každý

¹⁹⁷ Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Manuál písaře radního města Horažďovic 1705-1712.

¹⁹⁸ Státní okresní archiv v Klatovech, fond Archiv města Horažďovice, inv. č. 684.

¹⁹⁹ Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Manuál písaře radního města Horažďovic 1705-1712.

²⁰⁰ Věrtel = 23,25 l.

měšťan odvádět tři sudy²⁰² piva při varu k obci. Městu bylo zakázáno jakýmkoli způsobem manipulovat s příjmem plynoucím z těchto opatření, dokud nesplatilo dlužnou částku.

Velmi znatelný je v tabulce rozdíl mezi počtem obecních a měšťanských várek. Zatímco v druhé polovině 17. století byl jejich počet v průměru vyrovnaný, v první polovině 18. století již lze hovořit o citelném propadu počtu měšťanských várek a o posílení množství obecních várek. Příčinou tohoto vývoje byly samozřejmě finanční potíže obce. Ta dokonce ve 40. letech 18. století²⁰³ kvůli platební neschopnosti přistoupila na nový zákaz vaření piva právovárečníkům, a to na tři roky.

Situace se pro Horažďovice nevyvíjela příznivě, přesto si město dokázalo v první polovině 18. století udržet podobný počet várek za rok jako v druhé polovině 17. století. Nic se nemění na tom, že krize pivovarnictví v Horažďovicích se stále více prohlubovala a obec ji nezvládala řešit. Zvýšení obecní produkce piva se ukázalo jako neúčinné, peníze z prodeje tohoto piva nemohly pokrýt závazky, kterých neustále přibývalo. Radní se proto rozhodli roku 1789²⁰⁴ pronajmout pivovar měšťanu Karlu Korvínovi. Roční nájemné tak činilo tisíc zlatých²⁰⁵ a náklady na sládku, led a nádobí byly vyčísleny na sto padesát jedna zlatých²⁰⁶.

Výsledky zkoumání zaznamenané v této kapitole dokládají vývoj obecního pivovaru od konce třicetileté války až do poloviny 18. století, tedy krátce před tím, než byl pivovar pronajat. Sestupná tendence je prokazatelná jednak na produkci várek za rok, jednak na poměru obecních a měšťanských várek. Od druhé poloviny 17. století se ale i Horažďovicím k obecním odvodům přidala navíc platba kontribucí, která se odrazila v počtu várek města a jež Horažďovické značně zatěžovala. Z genderového hlediska je v první příložené tabulce uveden počet žen, které uplatňovaly právo varu. Jejich silné zastoupení v pivovaru v roce 1645 svědčilo o příznání postavení uznávaných měšťanek, kterým mohla být udělena stejná práva, jakými tehdy disponovali muži.

²⁰¹ Osedlí = základní jednotka pro platbu kontribuce; jeho obdobou ve městě soused.

²⁰² Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Manuál písaře radního města Horažďovic 1705-1712.

²⁰³ Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Manuál radní města Horažďovic 1744-1747.

²⁰⁴ CIHLÁŘ, Tomáš. *Pošumavské pivovary: po stopách starých pivovarů a pivovárků západního Pošumaví aneb od Albrechtic až do Žichovic*. Vyd. 2. Pačejov: Tomáš Cihlár, 2011, s. 32.

²⁰⁵ Tamtéž.

²⁰⁶ Tamtéž.

7. Chod pivovaru v 17. a 18. století

Chod obecního pivovaru z velké části závisel na dobré vůli vrchnosti, která se velice často vměšovala do jeho záležitostí tím, že např. vydávala nařízení, jakým způsobem má obecní sládek postupovat při své práci, čeho se má vyvarovat atp. Dokladem toho byly instrukce z 29. července 1729²⁰⁷, jež ve čtrnácti člancích ustanovily práva a povinnosti obecního sládky. Ve druhém článku byl kladen důraz na to, aby sládek vykonával svoje zaměstnání s nejlepším vědomím a svědomím – „...k užitku a zdraví a jemu ku pochvale též k užitku jak obecnímu, tak sousedskému sloužiti mohly...“²⁰⁸. Morálka měla být v pivovaru přísně dodržována, protože „...všem slušen respektu a vážnost zachovati v pivovaře žádných darebných lidí přechovávat ležáků, očisty a darebné zaháleče pryč přáti...“²⁰⁹. V odstavci²¹⁰ se sládkovi zakazovalo prodávat nadbytek uvařeného piva do hospod. Jak se mělo naložit se zbylým pivem, nebylo již uvedeno. Nákladník měl být také vždy uvědomen o tom, že je pivo hotové, a sládek měl dohlédnout na to, aby pivo nikomu jinému vydáno nebylo. Podle zavedených zvyklostí měl sládek odvést patnáct pint²¹¹ piva obecnímu mlynáři, „...ale více se žádný plat dáti nemá...“.

Městský magistrát také umožňoval chovat sládkovi Dražickému vlastní dobytek. V článku osm se uvádí jak krávy, tak vepří. Radní mu povolili mimo jiné i odprodej starých kusů dobytka.

V pivovaru bylo nutné za uvaření piva zaplatit nájemné, které se ve zmíněném roce vybíralo v naturáliích, tzn. částí odevzdaného mláta. To muselo být do pivovaru dodáno dříve, než došlo k samotnému varu.

Sládek při kontrole plnosti sudů musel dbát na správnou míru a v případě, že jí pivo nedosahovalo, musel zajistit jeho doplnění: „...sudy pak sluší dolívati povinnen jest, kteréže přivezou, hned odšpuntovati a zhlídnouti mají, pakliby scházelo dolity nebyl, tehdy jej dolíti mají...“²¹².

²⁰⁷ Státní okresní archiv v Klatovech, Archiv města Horažďovice, inv. č. 684.

²⁰⁸ Tamtéž.

²⁰⁹ Tamtéž.

²¹⁰ Tamtéž.

²¹¹ Pinta = 1,94 l.

²¹² Státní okresní archiv v Klatovech, Archiv města Horažďovice, inv. č. 684.

Kromě mládka v pivovaru pracovali také „pomahači“, kteří měli nárok při měšťanských várkách na oběd, a navíc mládek mohl požadovat část z mláta řediny, ale jen v omezeném množství, protože byl za svoji práci řádně placen.

Poslední, čtrnáctý článek pojednává o osobě sládka, jenž musel při nástupu do úřadu, jak již bylo uvedeno výše, složit částku sto zlatých pro případ, že by pokazil várku piva. Pokud by se sládkovy chyby opakovaly, byla by mu dána výpověď.

Instrukce sládkům z roku 1663²¹³ se od těch z roku 1729²¹⁴ lišily především v taxativně vymezené výši platů pro všechny, kteří se na varu piva podíleli. V 17. století si za zhotovení ječného sladu v množství dvacet čtyři strychů pivovar účtoval včetně spropitného dva zlaté a osm krejcarů. Pro všechny pomocníky, kteří se varu účastnili, měla být mimo jiné zajištěna strava. V roce 1663²¹⁵ měli pracovníci pivovaru nárok na snídani, oběd a večeři. Za to měla být do pivovaru odvedena částka ve výši jednoho zlatého. V 18. století se již jednalo pouze o přiznání jednoho hlavního jídla.

Díky těmto instrukcím je možné si udělat představu o tom, kdo všechno se účastnil varu. Jednak to byl samozřejmě starší sládek, jenž za várku získal dvacet čtyři krejcarů, soudek řídkého piva a putnu mláta. Dalším dvěma sládkům bylo zapláceno osmnáct krejcarů a taktéž získali sud piva. Chod pivovaru by jistě nebyl možný bez činnosti pomahačů, v horažďovickém pivovaře se jednalo o dvě zaznamenané ženy – pomahačky. Starší z nich za svoji práci obdržela dvacet krejcarů, dokonce je v instrukcích uveden podrobný výčet náplně práce: „...nádobu co zapotřebí k várce snésti čistotně jak v pivovaře, tak ve spilce je chovati...“²¹⁶. Také bylo dbáno na poslušnost pomahačky vůči staršímu sládkovi. Stejně jako ostatním pracovníkům pivovaru i jí náležel jeden soudek piva. S velkou pravděpodobností v pivovaru pracovala i mladší a méně zkušená pomocná pracovnice, která za odvedenou práci získala o polovinu menší mzdu než starší pomahačka, stejně tak i ona měla nárok na výplatu v naturáliích, a to v podobě pivního soudku.

Porovnáním obou instrukcí je možné dojít k několika zajímavým závěrům. Jestliže se v 17. století v instrukcích řešily především platy pracovníků pivovaru a jejich náplň

²¹³ Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Manuál písaře radního města Horažďovic 1659-1692.

²¹⁴ Státní okresní archiv v Klatovech, Archiv města Horažďovice, inv. č. 684.

²¹⁵ Tamtéž.

²¹⁶ Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Manuál písaře radního města Horažďovic 1659-1692.

práce, ve století následujícím již šlo o povinnosti sládků. Ten byl zodpovědný za řádný chod pivovaru, měl dbát na náležitě dodržování morálních zásad a vysoká částka, kterou při vstupu do své funkce musel složit, ho jistě měla více motivovat k tomu, aby vařil kvalitní pivo. Výčet horažďovických sládků působících v obecním pivovaru byl předmětem samostatné kapitoly v této práci. Tam je možné se přesvědčit o tom, zda tato opatření byla účinná či ne.

Chod pivovaru kromě jeho pracovníků ovlivňovali také právníci, kteří museli dodržovat předem daná pravidla, pokud chtěli své pivo vařit. Velice cenným dokladem toho je zápis o ujednání právních měšťanů o způsobu účtování a správě městského pivovaru z roku 1785²¹⁷. Měšťanům bylo povoleno vyplácet deputát za vaření piva v naturáliích, tj. v obilí, anebo směli z každé várky zaplatit čtyři zlaté²¹⁸. To ovšem nebyl jediný výdaj, který musel právník při varu vynaložit. Měl povinnost po uvaření piva odměnit bečváře, s nímž měl pivovar smlouvu. Kontrakt se většinou týkal zajištění nezbytného vybavení pro var: „... vstoupí se s ním (pozn. s bečvářem) do kontraktu, dle kteréhož by on vždy zavázán býti musel, ... dobrým a dostatečným nádobím vždy zaopatřen byl.“²¹⁹

Nejen v 18. století, ale jistě již dříve vystal problém s šenkýři a šenkýřkami, kteří šidili a za pivo odmítali zaplatit. Dokonce roku 1629²²⁰ si oklamání nákladníci na staroměstské radnici stěžovali na prohnané šenkýře, kteří odebrali pivo, ale již za něj nezaplatili. Šenkýři se také netěšili příliš dobré pověsti²²¹. Všeobecně bylo známo, že mnozí řemeslníci opouštěli své obory a raději se stávali šenkýři, protože prý takové povolání bylo málo pracné a dobře vynášelo²²². Podobný problém řešili i Horažďovičtí, protože ve zmíněném roce 1785 bylo do předpisu stanovujícího povinnosti měšťanů k pivovaru přijato opatření, kdy sládek mohl pivo, které bylo již prodané do hospody, vydat šenkýři pouze tehdy, když se sládkovi doložil doklad o zaplacení, jednalo se o jakési vysvědčení.

Sládek samozřejmě dostával finance na nákup chmele a smoly. Zmínka o smole dokládá, že v horažďovickém městském pivovaru zcela jistě sloužila k požahování sudů²²³.

²¹⁷ Státní okresní archiv v Klatovech, Archiv města Horažďovice, inv. č. 684.

²¹⁸ Tamtéž.

²¹⁹ Tamtéž.

²²⁰ ZÍBRT, Čeněk. *Z dějin piva a pivovarnictví v zemích českých: řada statí kulturně-historických, psaných populárně pro časopis "Kvas"*. Praha: Kvas, 1894, s. 11-21.

²²¹ Tamtéž.

²²² Tamtéž.

²²³ Státní okresní archiv v Klatovech, Archiv města Horažďovice, inv. č. 684.

Dokonce i nejslavnější český sládek František Ondřej Poupě upřednostňoval vnitřní úpravu povrchu nádob (včetně sudů) vyvařenou smolou před šířením sudů²²⁴. Roztavená smola na dubovém povrchu vytvořila dvanácti až patnácti milimetrovou²²⁵ vrstvu, která měla být hladká, lesklá, nezpěněná. Správně nanesená impregnace se vyzkoušela uhozením dřevěné paličky do nádoby – zchladlá smola nesměla popraskat. Nákladníkovi bývalo uloženo, aby si smolu i chmel opatřil sám, „...*A když nákladník chmele a smoly by neměl, může mu tak zapůjčit, a ten zase jemu po várce zaplatit...*“²²⁶.

Právovárečník byl mimo jiné povinen odvést do pivovaru včas sud obilí, aby měl sládek dost času slad připravit – „... *aby tak sládek včasu pohodlném slady vydělávat mohl...*“²²⁷. Pokud by měšťan řádně obilí neodvedl, mohl být dokonce zbaven svého práva varu v době, kdy by na něj přišla řada. Várka mohla být prodána jinému měšťanovi, ale pro něj pak platily stejné podmínky, taktéž musel zajistit ječmen pro slad. Toto opatření zcela jistě reagovalo na stav posloupnosti v pivovaru, kdy mnozí měšťané nemohli pivo vařit, protože jim k tomu chyběly prostředky. V horažďovických várečných rejstřících 18. století²²⁸ se takových případů objevilo mnoho, a tak docházelo k nejrůznějším propůjčováním várek. Jako důvod byla nejčastěji uváděna absence sudů.

Pivovar v 18. století s velkou pravděpodobností nevyužíval k chlazení piva led, ale velice kvalitní sklepení, o kterých se přímo píše: „...*vynachází se v pivovaře povedený velmi hluboký loch, kterýho naši předkové užívali a do téhož pivo svalované bývalo pro studenost, takový bude se mocti vyprázdnit nechat skrze to pohodlí, aby ledu voziti zapotřebí nebylo, když snad tak dobrý jako při ledu pivo zachováno mocti bude...*“²²⁹. Jak již bylo v této práci výše uvedeno, horažďovická pivovarská sklepení měla tři patra.

K vaření piva bylo nezbytné zajistit přísun vody a kvůli tomu byl v pivovaře zaměstnaný tzv. vodák²³⁰. Jeho povinností bylo především kontrolovat potrubí a v zimním období dbát na to, aby voda v něm nezamrzala. Pokud by pivovar o vodu

²²⁴ CHODOUNSKÝ, František. *Příspěvek k dějinám českého pivovarnictví*. První vyd. Praha: Výstavní výbor odboru pivovarnického, 1891, s. 48.

²²⁵ SALAČ, Václav a Zdeněk ŠAUER. *Smola v pivovarské praxi. Kvasný průmysl*. Praha, 1955, I.(2): 34-36.

²²⁶ Státní okresní archiv v Klatovech, Archiv města Horažďovice, inv. č. 684.

²²⁷ Tamtéž.

²²⁸ Státní okresní archiv v Klatovech, Archiv města Horažďovice, inv. č. 170..

²²⁹ Státní okresní archiv v Klatovech, Archiv města Horažďovic, inv. č.684.

²³⁰ Tamtéž.

z nejrůznějších příčin přišel, měl vodák ztratit deputát, tj. odměnu v naturáliích, a navíc měl zaopatřit pivovar vodou na vlastní náklady. Voda se odebírala z kašny v pivovaru, ale roku 1714²³¹ horažďovický purkmistr požadoval, aby kašna v pivovaru byla zabeďněna „...aby lidi takový neřádný s nádobami nechutnými vodu z ní nebrali a sládkovi pivo nekazili...“²³², a za tímto účelem bylo vybudováno postranní koryto pro odběr vody.

V pokynech pro vaření piva byla také uvedena forma deputátu. Měšťanstvo se přiklonilo k uvaření dvou várek²³³ určených k odměně pracovníků pivovaru v naturáliích. Jedna se měla vařit na jaře na svátek sv. Jiří²³⁴ a druhá na podzim na svátek sv. Havla²³⁵.

Přestože tato nařízení pochází až z konce 18. století, je možné si na jeho základě představit, jakým způsobem mohl pivovar fungovat. Starší doklady podobného druhu se nedochovaly. Bylo by jistě zajímavé stejně jako u sládkovských instrukcí srovnat vývoj povinností měšťanů vůči pivovaru. Získaly by se tak jistě pozoruhodné závěry, které by vypovídaly o změnách chování právníků, ale i o hospodářské situaci města.

²³¹ Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Zápisy písaře radního města Horažďovice 1713-1718.

²³² Tamtéž.

²³³ Státní okresní archiv v Klatovech, fond Archiv města Horažďovice, inv. č. 684.

²³⁴ Svátek sv. Jiří = 24. dubna.

²³⁵ Svátek sv. Havla = 16. října.

8. Výsadní krčmy

Dodržování jednoho ze základních městských práv, práva mílového, znamenalo pro každé město osobování si nároku na trh v oblasti jedné míle, tj. 7,6²³⁶ km, což přinášelo nemalý přísun peněz do obecní pokladny. Města byla ve vymáhání tohoto práva nekompromisní.

Do horažďovického vlivu patřily šenky v některých okolních vesnicích, z nichž zcela jistě mělo horažďovické pivo výsadní postavení ve Veřechově (do roku 1589²³⁷), Slatině (pouze do roku 1571²³⁸) a Holkovcích²³⁹. V poslední jmenované obci došlo roku 1681²⁴⁰ k výslechům tanních obyvatel kvůli nedovolenému „šenku“ piva. Tehdy František Suchý²⁴¹, děkan z Nepomuku, nechával své pivo do Holkovic dovážet a tam ho také prodával ostatním. Jeden z vyslychaných vypověděl, že když Suchého pivo na svatbách či „*pozdvížení*“ došlo, nechávalo se posílat pivo z horažďovického šenku, tedy jediného povoleného. Ovšem dodal, že během celého roku nechával děkan přivážet do Holkovic své pivo, které pak dával šenkovat. Městská rada tehdy přistoupila pouze k přísaze obviněného děkana, že se s dovážením svého piva přestane.

Holkovice na rozdíl od ostatních zmíněných vsí, v nichž se horažďovické pivo šenkovalo, vystupují v archivních pramenech ještě několikrát a jedná se především o dohody o dodávkách piva z Horažďovic. Roku 1720²⁴² došlo ke kontraktu mezi horažďovickým magistrátem a Šimonem Skeřilem. Obě strany se dohodly na dodávkách piva do Holkovic a na platbách za pivo jednak v naturáliích (platba v ječmenu), jednak v penězích (dva zlaté za každý sud piva). Účastníci dohody si sjednali, že do Holkovic bude dováženo jen tolik piva, kolik bude obec schopna spotřebovat. Smlouvu bylo možné vypovědět po uplynutí prvního roku v případě, že by jedna nebo druhá strana k tomu měla pádný důvod.

Tento kontrakt pravděpodobně vypovězen nebyl, ale o tři roky později, tj. roku 1723²⁴³ byla upřesněna výše platby za dodávky ječného piva. Zmíněný Šimon Skeřil měl odvádět

²³⁶ RAMEŠ, Václav. *Slovník pro historiky a návštěvníky archivů*. 1. vyd. Praha: Libri, 2005, s. 215.

²³⁷ Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny – Průmysl.

²³⁸ Tamtéž.

²³⁹ Tamtéž.

²⁴⁰ Státní okresní archiv v Klatovech, Archiv města Horažďovice, inv. č. 684.

²⁴¹ Tamtéž.

²⁴² Tamtéž..

²⁴³ Tamtéž.

za čtyřvěderní²⁴⁴ sud tři strychy ječmene a dva zlaté. Obě smlouvy jsou shodné ve svém znění, změnila se pouze výše platby za pivo. Horažďovice si ovšem na konci každé z nich neodpustily Skeřila upozornit na to, že jiné než horažďovické pivo v Holkovcích prodávat nelze.

Horažďovice šenkování „svého“ piva na panství velice bedlivě kontrolovaly, jak bylo doloženo na holkovickém případě. Na území města kontrola musela být mnohem přísnější, ale přesto někteří měšťané neváhali a pokoušeli se prodávat cizí pivo. Dokladem takového jednání je sdělení z roku 1753²⁴⁵, kdy Alexandr Kratochvíl čepoval cizí pivo. Radní k němu neprodleně vyslali dva měšťany, Josefa Hovorku a Josefa Meritesa, kteří měli o situaci radu města informovat. Záznam o výsledku šetření nebyl dochován.

²⁴⁴ Čtyřvěderní sud = objem 229 l.

²⁴⁵ Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Manuál města od r. 1753 – do r. 1755.

9. Vztah panského a městského pivovaru v Horažďovicích

Kromě obyvatel, kteří se snažili na panství prodávat své pivo, se k nedovolenému šenkování připojovala i vrchnost. Panský pivovar fungoval od svého založení roku 1570²⁴⁶ a městské pivovarnictví zcela jistě značně ovlivňoval.

Spory po založení panského pivovaru nenechaly na sebe dlouho čekat. Již roku 1589²⁴⁷ se předmětem rozepře stal šenk ve Veřechově. Záležitost byla řešena až u zemského soudu, který dal vrchnosti za pravdu. Tamější šenk byl násilně postoupen majitelům panského pivovaru. Jako náhradu za toto odbytiště město získalo mlýn. Ten dlouho Horažďovice neužívaly, protože krátce poté ho strhla povodeň.

Velkým mezníkem se pro Horažďovické stal rok 1760²⁴⁸, kdy vrchnost neváhala a zřídila si svůj vlastní šenk v zakoupené bývalé papírně. Proti tomu se ohradil horažďovický rychtář, jenž vrchnost nařkl z porušení obnoveného zřízení zemského a práv Horažďovických zanesených v zemských deskách. Ke zřízení panské hospody přispěla také kvalita vařeného piva. Jestliže obecní sládkové dosahovali ve vaření piva nevalných výsledků, ke kterým je možno připočítat i jiné poklesky, např. laxnost, opilství atp., je pochopitelné, že se tento aspekt neblaze odrazil na přízni klientů. Horažďovický purkmistr na tuto situaci roku 1756²⁴⁹ upozorňoval a ke stavu tehdejšího pivovarnictví se vyjádřil takto: „... že městský pivo tak mizerný jest, že měšťané veřejně do hospod pro panský chodí a městu se velká ztráta činí...“²⁵⁰.

Pivo pocházející z panského pivovaru se již dříve stalo předmětem sporu mezi vrchností a měšťany, když se v roce 1740²⁵¹ zjistilo, že se v obecních domech bez jakéhokoli svolení města rozlévalo. Vyslaná komise zjistila přítomnost jednoho sudu nedovoleného piva.

Za výraz nelibosti radních vůči panskému pivovaru a jeho činnosti lze považovat zápis v manuálu purkmistra z roku 1742²⁵², kdy město povolilo vzájemné nakupování měšťanských várek. Pokud by pak v Horažďovicích pivo došlo, smělo se odebírat cizí pivo, ovšem nikoli to z panského pivovaru.

²⁴⁶ NĚMEC, Karel. *Dějiny města Horažďovic*. Horažďovice: Okrašlovací spolek, 1936, s. 106 – 108.

²⁴⁷ Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny – Průmysl.

²⁴⁸ Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Výpisy z manuálů radního města Horažďovic 1759-1760.

²⁴⁹ Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Manuál purkmistrovský 1755-1757.

²⁵⁰ Tamtéž.

²⁵¹ Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Manuál města Horažďovic 1739-1741.

²⁵² Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Manuál purkmistra města Horažďovic 1741-1744.

Stejně jako městský pivovar si činil nárok na „své“ hospody, tak i panský pivovar dodával pivo do některých krčem, a dokonce i do místního kláštera²⁵³. Mníchům se roku 1707 dostalo padesát dva sudy²⁵⁴ panského piva. V témže roce panský pivovar vyprodukoval čtyřicet pět várek²⁵⁵, každá z nich obsahovala patnáct sudů. Jednalo se převážně o ječné pivo²⁵⁶.

Postoj radních k panskému pivovarnictví se zdá být opodstatněný, protože obec tak ztrácela příjem, který tvořil nemalou část v městské pokladně. Zoufalství, které lze spojit s osobnostmi jednotlivých sládků a jejich kvalitou, je možné zaznamenat v této práci v kapitole o horažďovických sládcích. Právě na sládkovi stál celý proces vaření piva a následně se od jeho schopností odrážela i jakost chmelového nápoje, která mohla být klíčová ve vztahu města s vrchností. Pokud městské pivo bylo tak „odporné“, jak uvedl sám purkmistr v roce 1756, pak je pochopitelné, že poptávka po panském pivě se musela zvyšovat, což vedlo k dodávkám piva do obecních domů, popř. zřízení panského šenku. Situace se pro městský pivovar nevyvíjela příliš příznivě.

²⁵³ Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Compendium města Horažďovic r. 1707.

²⁵⁴ Tamtéž.

²⁵⁵ Tamtéž.

²⁵⁶ Tamtéž.

10. Závazky hrazené pivem z obecního pivovaru

Obecní pivovar pro každé město znamenal přísun finančních prostředků. Městská rada tak měla možnost hradit své závazky ziskem z uvařeného piva, jako tomu bylo v případě kontribučních dávek v Horažďovicích v období po třicetileté válce.

Kromě kontribucí se nejčastěji v archivních pramenech nacházejí zmínky o běžných půjčkách mezi pivovarem a Horažďovickými. Jedná se o záznam z roku 1622²⁵⁷, kdy Martin Malkovský zastupující městský pivovar vyplatil pivo panu Kapisarovi za poskytnutý oves.

Dalším závazkem obce byl dluh vyčíslený na šedesát zlatých²⁵⁸, které město dlužilo Matouši Krysypachovi. Horažďovice se s ním domluvily na oddálení platby a za to mu přislíbily možnost navařit si o jednu várku piva navíc.

Městská rada těm, kteří měli dluhy nesplaceného obilí v rámci obročního důchodu²⁵⁹, vyšla v roce 1657²⁶⁰ vstříc tak, že jim povolila uvařit si várku piva včetně jeho vyšenkování. Uhradit museli náklady spojené se sladem a na vaření, všechny ostatní utržené peníze měli odevzdat panskému hejtmanovi.

Za zmínku také stojí povolení od vrchnosti z téhož roku²⁶¹ k vaření várky piva Tomáše Brapiluisse, aby ze získaných peněz za pivo mohl uhradit dluh dvacet osm zlatých, které nezaplatil za slad při minulém varu.

Trpělivost při vymáhání dluhů došla roku 1637²⁶² Jiříkovi Kubešovi ze vsi Babín, kterému horažďovický měšťan Albrech Uzdař dlužil čtyřicet osm kop míšeňských grošů. Kubeš si z pivovaru vzal podle purkmistrovského zápisu pět sudů bílého piva, „ze spilky sládkům vytáhnouti i také šenkýrkám na košť roznášel a 4 věrtele tu v městě jest roznesl a poněvadž jest ve všetečnosti velké a proti privilegiu města tohoto Horažďovic dopustil, ty 4 věrtele piva jest k obci propadlé, pročez p. purkmistr, p. radní z uvážení p. přísežných a celé obce jsou se toho piva ujali.“²⁶³ Sám pisatel hodnotil Kubešovo jednání jako všetečné, ba bezhlavé, ovšem částka čtyřicet osm kop míšeňských grošů není příliš malá, a proto Kubešův čin může být opodstatněn zoufalstvím, které je

²⁵⁷ Státní okresní archiv v Klatovech, fond Archiv města Horažďovice, inv. č. 684.

²⁵⁸ Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Výpisy z manuálů 1657-1688.

²⁵⁹ Obročí = důchody spojené s církevním úřadem.

²⁶⁰ Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Výpisy z manuálů 1657-1688.

²⁶¹ Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Registra purkmistrovská 1600-1680.

²⁶² Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Manuál purkmistrovský 1634-1646.

²⁶³ Tamtéž.

z popisu situace patrné. Ze zápisu není možné zjistit, zda pivo, kterého se Kubeš zmocnil, patřilo jeho dlužníkovi Albrechtu Uzdařovi, ale zřejmě nikoli. Tuto skutečnost dokládá i postoj obce, která se následně o pivo postarala.

Pivovar nebyl důležitý jen pro město samotné, ale Horažďovičtí se k němu obraceli i v některých životních situacích, kdy finance nutně potřebovali, například k zajištění zdravotní péče. V roce 1711²⁶⁴ šlo o žádost Františka Trusky, který měl zájem přivařit sud piva, aby mohl zaplatit dluh devíti zlatých lékaři, jenž léčil zlomenou nohu Truskovy manželky.

Jiné výdaje pivovaru byly spojené s odměňováním některých profesí. Jednalo se především o školního oficiála, kterému byl přidán za službu na jeho vlastní žádost roku 1691²⁶⁵ sud piva a šest sáhů dříví. Deputát byl také vyplacen roku 1705²⁶⁶ horažďovickému faráři, a to ve výši jednoho zlatého, třiceti krejcarů a dvou sudů piva.

Ze zjištěných poznatků vyplývá, že pivovar byl nedílnou součástí města. Jak pro něj, tak pro horažďovické měšťany představoval jistotu příjmu, stejně tak pro věřitele závazků Horažďovických. V 18. století jeho význam ještě vzrostl, a to v souvislosti s nucenou platbou kontribučních dávek.

²⁶⁴ Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Manuál písaře radního města Horažďovic 1705-1712.

²⁶⁵ Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Výpisy z manuálu purkmistrovského 1691-1694.

²⁶⁶ Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Manuál písaře radního města Horažďovic 1705-1712.

11. Platby tzv. „posudného“

Jako mnoho jiných produktů vznikajících v českých zemích v období raného novověku podléhalo daňovému zatížení, stejně tak tomu bylo i u uvařeného piva. To bylo zatíženo platbou tzv. „posudného“, čímž dnes rozumíme daň²⁶⁷ z uvařeného piva, které se dále prodávalo. Povinnost platit z piva měl vždy ten²⁶⁸, kdo ho vařil. To mělo vliv na konečnou cenu šenkovaného piva, největší zatížení nesl konečný spotřebitel. Danilo se vždy pouze pivo na prodej, osvobozené bylo pivo pro čeládku a pivo uvařené pro svoji vlastní potřebu.

Od roku 1546²⁶⁹ bylo nařízeno, aby si každý pivovar založil vlastní registra, do nichž by se zaznamenával počet varů a jejich velikost. Vrchnostenská kancelář pak musela čtyřikrát²⁷⁰ do roka registra vyzvednout a doručit je ke královskému krajskému výběrčímu posudného. Jeho úřad se nacházel v každém krajském městě. Tato „pivní daň“ příslušela samotnému panovníkovi. Roku 1564 král povolil stavům volit si své krajské výběrčí, kteří pak jemu samému podléhali.

Výše posudného se často měnila. Ještě v roce 1551²⁷¹ odvedl právovárečník z každého věrtelového sudu jeden groš, o jedenáct let později už to byly tři groše a na přelomu 16. – 17. století šest grošů.

Systém odvodu posudného, který přiblížila ve svém příspěvku²⁷² Vladislava Křížová, patrně fungoval i v rámci horažďovického městského pivovaru. Ten měl nejen pivovarské rejstříky, ale dochovalo se i několik torzovitých stvrzenek, v nichž se přímo psalo o posudném. Jedná se především o doklad z roku 1621²⁷³, kdy Martin Malkovský odvedl z obecního pivovaru čtyři kopy grošů a čtyři zlaté jakožto platbu posudného. V několika dalších dokladech o platebních transakcích již není přímo uvedeno, zda částka sloužila k uhrazení pivní daně, ale zcela jistě se jednalo o platbu, která byla odváděna městské radě. Lze tedy předpokládat, že šlo o příjem města z každé várky piva,

²⁶⁷ KŘÍŽOVÁ, Vladislava. Vybírání posudného v kraji Hradeckém podle kopiáře Václava Pergera.

In: *Východočeský sborník historický*. Pardubice, 1999, s. 65.

²⁶⁸ Tamtéž, s. 65.

²⁶⁹ Tamtéž, s. 65.

²⁷⁰ Tamtéž, s. 65.

²⁷¹ Tamtéž, s. 66.

²⁷² KŘÍŽOVÁ, Vladislava. Vybírání posudného v kraji Hradeckém podle kopiáře Václava Pergera.

In: *Východočeský sborník historický*. Pardubice, 1999, s. 65-85.

²⁷³ Státní okresní archiv v Klatovech, fond Archiv města Horažďovice, inv. č. 684.

nikoli o platbu posudného. To je možné doložit na zápisu z roku 1623²⁷⁴, kde se uvádí, že částka byla odvedena do obecního důchodu.

Získaná částka od právozářčnicků byla od roku 1639²⁷⁵ vyplácena vrchnosti, tedy na konci 30. let 17. století Františku Matyášovi Karlovi ze Šterneberka.

Ve 20. letech 17. století se za var platilo třicet grošů. V pivovarských registrech nebylo nikde uvedeno, zda se jednalo pouze o výši posudného nebo šlo o částku hrazenou za celou várku. Jisté je ovšem vyčíslení posudného mezi léty 1636-1637²⁷⁶, kdy se přesně stanovila cena za várku ať už bílého, nebo ječného piva. Právozářčník musel odvést dva zlaté a dvacet čtyři groše²⁷⁷. Na posudné dohlížel horažďovický rychtář Jakub Hladík²⁷⁸. Odvod posudného za rok 1636 činil tři kopy míšeňských grošů²⁷⁹ z jedné platby.

Výběr posudného byl také přímo zmíněn a upravován v roce 1650²⁸⁰. Místo jednoho sudu, který se obci odevzdával, se od tohoto roku odváděly dvě zlaté. K výběru posudného byl tehdy určen Tomáš Hynek²⁸¹.

Vývoj posudného není možné na základě dostupných pramenů vyhodnotit, protože již od poloviny 17. století se do vářčných rejstříků²⁸² nezapisovaly velikosti vářek ani platby, pouze jména právozářčnicků a druh piva, které se vařilo. Dokonce ani v účetních knihách²⁸³, které se vedly především v 18. století, se zmínky o posudném neobjevily.

²⁷⁴ Státní okresní archiv v Klatovech, fond Archiv města Horažďovice, inv. č. 684.

²⁷⁵ Státní okresní archiv v Klatovech, fond Archiv města Horažďovice, inv. č. 167.

²⁷⁶ Státní okresní archiv v Klatovech, fond Archiv města Horažďovice, inv. č. 168.

²⁷⁷ Tamtéž.

²⁷⁸ Tamtéž.

²⁷⁹ Tamtéž.

²⁸⁰ Státní okresní archiv v Klatovech, fond Archiv města Horažďovice, inv. č. 167.

²⁸¹ Tamtéž.

²⁸² Státní okresní archiv v Klatovech, fond Archiv města Horažďovice, inv. č. 170.

²⁸³ Státní okresní archiv v Klatovech, fond Archiv města Horažďovice, inv. č. 170-173.

12. Horažďovický cech sladovníků

Jedna z kapitol této práce již byla sládkům věnována. To, odkud sládci do horažďovického pivovaru přicházeli, částečně souviselo s tamějším cechem sladovníků.

Je nutné si ale uvědomit rozdíly²⁸⁴ mezi sladovníky a pivovarníky. Jedni slad připravovali a druhí vařili pivo. V 16. století²⁸⁵ se sladovníci rozlišovali, a to podle majetku a postavení. Nejvýše stáli ti, kteří měli ve městech své domy s vlastní sladovnou a hvozdem. Tito si během několika staletí vymohli právo dělat slad a vařit pivo, proto byli později označováni jako právovárečníci či „*piv nákladníci*“²⁸⁶. Sladovníci, kteří takový majetek nevlastnili, pak byli bráni do služby do měšťanských či vrchnostenských sladoven. Byli velice často považováni za čeládku, přestože se jednalo o mistry řemesla.

Sladovníci patřili ve městech společně s řezníky k nejbohatším řemeslníkům. V 15. století²⁸⁷ se ke sladovnickému cechu v Horažďovicích připojili i pivovarníci, protože jejich počet nebyl tak veliký, aby mohli vytvořit vlastní cech. Také roku 1577²⁸⁸ bylo zaznamenáno čtyřicet pět členů cechu. Z 16. století²⁸⁹ také pocházejí nejstarší zmínky o sladovnickém cechu, který v Horažďovicích jistě fungoval již mnohem dříve.

Dochované cechovní artikule²⁹⁰ jsou datovány do 30. let 18. století²⁹¹. Jak samotné artikule, tak i dodatky k nim byly vydány císařem Karlem VI. Lze předpokládat, že tyto články vycházely ze staršího znění cechovních předpisů. V artikulích²⁹² je upevněna závislost všech cechovních společenství na vrchnosti, popř. královských institucích. Samospráva cechů byla značně okleštěna neustálým dohledem vrchnosti. Jednalo se především o přítomnost vrchnostenských úředníků na schůzích²⁹³ cechu v případě poddanských měst nebo o povolení²⁹⁴ dané mistrovi

²⁸⁴ WINTER, Zikmund. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách: (1526-1620)*. V Praze: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909, s.663.

²⁸⁵ Tamtéž, s. 663-664.

²⁸⁶ Tamtéž, s. 663.

²⁸⁷ Tamtéž, s. 668.

²⁸⁸ Tamtéž, s. 668.

²⁸⁹ Státní okresní archiv v Klatovech, fond Archiv města Horažďovice. inv. č. 705.

²⁹⁰ Cechovní artikule = pravidla, předpisy upravující fungování cechů.

²⁹¹ Státní okresní archiv v Klatovech, fond Archiv města Horažďovice. inv. č. 705.

²⁹² Tamtéž.

²⁹³ Tamtéž.

od vrchnosti, pokud chtěl přijmout učedníka. Zpřísnilo se i trestání přečinů, jejichž úprava byla do té doby v artikulech rozvolněná. Karel VI. přiznal pravomoc vrchnosti či magistrátům v královských městech jak pro kontrolu pokutování, tak pro trestání.

V artikulech císař přesně vymezil obyčeje při propouštění učedníků. Lze si udělat představu o životě řemeslnických společenství nejen v 18. století, ale i mnohem dříve: „...mívají oni při z učednictví propouštění rozdílné, podivné, dílem směšné, dílem pohorlivé a nectnostné způsoby, jakož jsou hoblování, broušení, kázání, křtění (jakž se v nich sluje) neobyčejného šatstva oblečení, ulicích vození...“²⁹⁵. Ve stejném článku se nachází také zákaz nosit kord z důvodu bezpečnosti ve městě. Tovaryšům se povolovalo vyučit se i jinému řemeslu během tzv. „vandru“²⁹⁶. Po takové cestě, chtěl-li mistr samostatně vykonávat své řemeslo, musel několik let setrvat na jednom místě.

Zajímavá myšlenka se objevila v článku sedm, kde bylo požadováno propojení cechů tak, aby byla vytvořena síť řemeslnických sdružení, která by byla schopna mezi sebou komunikovat: „...kdyby dopisování za potřebné býti se zdálo...“²⁹⁷. Takové nařízení na zlepšení komunikace mezi cechy bylo jistě na svoji dobu přelomové. Ve srovnání s tím se zdá být opatření týkající se zásahů do osobního života zpátečnické. V článku jedenáct²⁹⁸ bylo ustanoveno, že se mladí mistři směli ženit pouze se „ctnostnými“ dívkami, v opačném případě jim hrozilo dokonce vyloučení z cechu.

K těmto generálním cechovním artikulím byla roku 1739²⁹⁹ vydána dodatečná ustanovení, která taxativně doplnila některé články z roku 1731³⁰⁰.

Většina opatření, která musel cech sladovníků přijmout, lze považovat za svazující a omezující, což dokládají zásahy do soukromého života a také požadavek dodržování přísných morálních pravidel. Všechna tato opatření vedla ke stagnaci rozvoje řemesel.

Cechovní společenství sladovníků v Horažďovicích zahrnovalo roku 1588³⁰¹ třicet dva členy a deset cechovních vdov. Jednalo se o silné zastoupení sladovnického řemesla, ve městě v té době fungovaly oba pivovary.

²⁹⁴ Státní okresní archiv v Klatovech, fond Archiv města Horažďovice. inv. č. 705.

²⁹⁵ Státní okresní archiv v Klatovech, fond Archiv města Horažďovice. inv. č. 705.

²⁹⁶ „Vandr“ = „cesta na zkušenou“, při níž tovaryš pracoval v jiném městě v témže řemesle, často podmínkou pro získání postavení mistra.

²⁹⁷ Státní okresní archiv v Klatovech, fond Archiv města Horažďovice. inv. č. 705.

²⁹⁸ Tamtéž.

²⁹⁹ Tamtéž.

³⁰⁰ Tamtéž.

Přijímání do cechu probíhalo za přítomnosti alespoň dvou cechmistrů a budoucí učedník musel jako vstupní poplatek uhradit jednu libru vosku³⁰², v roce 1604³⁰³ zájemci o řemeslo odvedli pět liber vosku, dvě kopy míšeňských grošů a navíc byli povinni zajistit svačinu pro členy cechu. Na počátku 17. století ale vstupní platba nebyla pro každého stejná, tj. pevně stanovená, nýbrž se pohybovala od dvou do pěti liber³⁰⁴ vosku. Záleželo na tom, zda se za nastávajícího učedníka někdo přimluvil nebo ne, nebo zda byl synem mistra apod. Nově příchozí mistři do cechu v roce 1637³⁰⁵ platili osm zlatých, tři libry vosku a každoročně odváděli ještě dva zlaté. Mistr měl mimo jiné mnoho povinností ke svému učedníkovi. Jednou z nich byla i nutnost za řádně vyučeného řemeslníka zaplatit do cechu jednu libru vosku³⁰⁶ (50. léta 16. století). Platba ve vosku byla nejčastější forma úhrady ve středověkých a raně novověkých městech. Vosk byl málo dostupným materiálem, a proto mohl nahrazovat funkci peněz. Otázkou je, nač cech vosk dále využíval. Doklady o vydání³⁰⁷ vosku se nejčastěji zmiňují o svících do kostela, ať už se jednalo o slavnost sv. Ducha, nebo o tradiční křesťanské svátky, tedy o Velikonoce a Vánoce.

Peníze také opomíjeny nebyly, protože platba do cechu nezahrnovala jen libry vosku, ale řemeslníci rovněž požadovali hradit částku v mincích. Vedle peněžního zisku byla pro každý cech důležitá cechovní truhlice, do které se ukládaly předměty zvláštní hodnoty. Truhlice horažďovických sladovníků v roce 1620³⁰⁸ obsahovala stříbrné pečtidlo, privilegia od krále a obnos peněz.

Archiválie týkající se horažďovického sladovníckého cechu mají povahu účetních knih³⁰⁹ včetně zápisů nově přijímaných učedníků a mistrů a v neposlední řadě se v tomto fondu objevují již výše zmíněné cechovní artikule³¹⁰ z 18. století. Dochované archiválie tak poskytují představu o fungování cechu v novověku, a to prostřednictvím artikulí, které nejvíce vypovídají o cechovním životě, ale i knihy počtů, v nichž je možné dozvědět se o podmínkách vstupu do cechu.

³⁰¹ Státní okresní archiv v Klatovech, fond Archiv města Horažďovice. inv. č. 705.

³⁰² Státní okresní archiv v Klatovech, fond Archiv města Horažďovice. inv. č. 705.

³⁰³ Tamtéž.

³⁰⁴ Tamtéž.

³⁰⁵ Tamtéž.

³⁰⁶ Tamtéž.

³⁰⁷ Tamtéž.

³⁰⁸ Tamtéž.

³⁰⁹ Tamtéž.

³¹⁰ Tamtéž.

13. Pivovarnictví na Horažďovicku v současnosti

Rozvoj rodinných pivovarů či minipivovarů je dnes v České republice na vzestupu a trend vaření pivních speciálů třeba s různými ovocnými nebo jinými příchutěmi zažívá nebyvalý rozmach. Ať už se v současnosti rozjedeme v Čechách, na Moravě či ve Slezsku kamkoli, všude bude možné navštívit malé regionální pivovary, v kterých kromě piva nabídnou např. komentovanou prohlídku či posezení v pivovarské restauraci, v níž bude možné regionální produkty ochutnat.

Ne jinak je tomu na Horažďovicku, přestože síť malých pivovarů zde není tak hustá jako v některých jiných částech země. Z okolních pivovarů lze jmenovat pivovar U Švelchů v Sušici, který byl založen v roce 2014³¹¹ a nabízí kromě ochutnávky místních speciálů i posezení ve vlastní restauraci.

Ve stejném roce jako sušický pivovar byl založen i Pidipivovárek U Pujiče³¹² ve Strašíně nedaleko Kašperských Hor.

Za zmínku také stojí Měšťanský pivovar ve Strakonících, který vznikl v období třicetileté války, přesněji v roce 1649³¹³, kdy tamější právovárečníci podepsali dohodu s městem o zřízení pivovaru. Vedle něj fungoval ještě dominikánský pivovar. V průběhu 19. století³¹⁴ se výroba piva v důsledku průmyslových inovací modernizovala a pivovar prosperoval. Z dějin 20. století je důležité zmínit rok 1948³¹⁵, kdy byl pivovar znárodněn a zahrnut do národního podniku Jihočeské pivovary České Budějovice. Od roku 1958³¹⁶ fungoval již jako samostatný závod v síti podniků Jihočeské pivovary České Budějovice.

Z lokalit, které již na svoji pivovarskou tradici nenavázaly, je možné uvést např. pivovar v Žichovicích, Chanovicích, Sušici. Žichovické pivo³¹⁷ proslulo svou velice dobrou kvalitou a v pivovaru se sládcí nestřídali tak často jako v některých jiných. Svoji činnost ukončil s příchodem 1. světové války³¹⁸.

³¹¹ Pivovar U Švelchů [online]. Dostupné z URL <<http://www.pivovarusvelchu.cz/>>. [cit. 2016-03-04].

³¹² Pidipivovárek U Pujiče [online]. Dostupné z URL <http://pivni.info/pivovary/pripravovane-a-letajici-pivovary/1406-u-pujice-lazny.html>. [cit. 2016-03-04].

³¹³ Pivovar Strakonice [online]. Dostupné z URL <<http://www.pivovar-strakonice.cz/hlavni-strana.html>>. [cit. 2016-03-04].

³¹⁴ Tamtéž.

³¹⁵ Tamtéž.

³¹⁶ Tamtéž.

³¹⁷ CIHLÁŘ, Tomáš. *Pošumavské pivovary: po stopách starých pivovarů a pivovárků západního Pošumaví aneb od Albrechtic až do Žichovic*. Vyd. 2. Pačejov: Tomáš Cihlář, 2011, s. 95-96.

³¹⁸ Tamtéž, s 97.

Nejstarší zmínky o chanovickém pivovaru se datují do 16. století³¹⁹. Původní areál se nedochoval, ale stával v místě tamější tvrze a pozdějšího zámku, jehož sklepy dodnes připomínají dlouhou pivovarskou tradici. Ta zanikla v průběhu 19. století³²⁰, kdy zámecký pivovar přestal fungovat a pivo se vařilo už jen ve druhém pivovaru Ohrada stojícím nedaleko chanovického rybníka.

Za velkého konkurenta horažďovického pivovaru mohl být považován pivovar v Sušici. Byl založen ve stejném období jako horažďovický a stával na náměstí³²¹. Sušice měla i svůj vlastní sladovnický cech a hotový slad se v 17. století vyvážel do Bavorska³²². Na počátku 18. století obecní pivovar vyhořel, ale za několik let byl vystavěn nový. V něm se pivo vařilo do roku 1878³²³, kdy byl zbourán, a i přes nevoli právovárečnicků byl na jeho místě zbudován nový pivovar. Na rozdíl od horažďovického městského pivovaru se sušický udržel až do roku 1949³²⁴.

Stejně jako výše uvedené regionální pivovary nenavázaly na tradici vaření piva, tak se ani v současnosti v Horažďovicích nenachází jediný fungující pivovar. Ve městě je možné v současnosti vidět budovu bývalého panského pivovaru nedaleko zámku. Ta si dodnes udržela podobu pivovarského zařízení. Jak již bylo v této práci zmíněno, panský pivovar byl založen roku 1570. Od té doby začaly spory s již zaběhnutým městským pivovarem, které trvaly až do jeho uzavření ve 20. letech 20. století³²⁵. Panský pivovar vařil pivo do roku 1948³²⁶, kdy byl zrušen. Dnes budova panského pivovaru z roku 1869³²⁷ není využívána. V minulosti sloužila ke skladování nejrůznějšího materiálu. V roce 2007³²⁸ se začalo uvažovat o jejím dalším využití - jeden z návrhů počítal se zřízením kulturního centra.

³¹⁹ CIHLÁŘ, Tomáš. *Pošumavské pivovary: po stopách starých pivovarů a pivovárků západního Pošumaví aneb od Albrechtic až do Žichovic*. Vyd. 2. Pačejov: Tomáš Cihlář, 2011, s. 42-43.

³²⁰ Tamtéž, s. 42-43.

³²¹ Tamtéž, s. 82.

³²² Tamtéž, s. 82.

³²³ Tamtéž, s. 83.

³²⁴ Tamtéž, s. 84.

³²⁵ NĚMEC, Karel. *Dějiny města Horažďovic*. Horažďovice: Okrašlovací spolek, 1936, s. 157.

³²⁶ CIHLÁŘ, Tomáš. *Pošumavské pivovary: po stopách starých pivovarů a pivovárků západního Pošumaví aneb od Albrechtic až do Žichovic*. Vyd. 2. Pačejov: Tomáš Cihlář, 2011, s. 37.

³²⁷ POUZA, Ludvík. V Horažďovicích chtějí zachránit bývalý pivovar. *Klatovský deník* [online].

Dostupné z URL<http://klatovsky.denik.cz/zpravy_region/20071010kthorazdovice.html#vice>. [cit.2016-03-04].

³²⁸ Tamtéž.

Budova městského pivovaru byla v první polovině 20. století zbourána kvůli svému špatnému stavu. Na jejím místě byla poté postavena stavba nová, v níž dnes sídlí horažďovický městský úřad.

Žádné zmínky, popř. místní označení dnes neodkazují k horažďovickému pivovarnictví a málokdo vůbec něco ví o tamějším pivovarství. Pouze v místním muzeu lze najít inventář vážící se k pivovarům, a to v podobě lahví od piva.

Závěr

Pivovarnictví v Horažďovicích bylo v této práci zpracováno jen z pohledu městského pivovaru, protože prameny týkající se panského pivovaru v raném novověku chybějí. Nemohlo proto dojít ke srovnání specifik obou pivovarů, které by byly jistě přínosné pro celkový pohled na problematiku pivovarnictví. Pozornost byla zaměřena především na vzájemné ovlivňování městského pivovaru a městské správy, např. v případě vaření speciálních kontribučních várek v průběhu 18. století.

Úvodní kapitoly se týkaly obecných otázek. Jednalo se o kapitolu o historii města, jež se zabývala střídáním majitelů Horažďovic a byly v ní zdůrazněny některé významné události, které na historický vývoj měly podstatný vliv. Další teoretickou kapitolou byla část týkající se dějin pivovarnictví v českých zemích v časovém rozpětí od nejstarších dob až do odbytové krize v 16. století.

Následující oddíl diplomové práce se již zaměřil na problematiku horažďovického pivovaru a otázky s tím spojené. Za velice důležitý aspekt v historii města lze považovat udělování práva várečného. Tato kapitola byla založena převážně na listinách, v nichž se objevovala i další privilegia. Přiznávání práv tak dobře odráží vztah mezi městem a šlechtou, která měla právo odebírat, ale i udělovat nejrůznější práva podle situace, která pro ni byla nejvhodnější. Navrácení privilegia nebylo bezplatné. V důsledku předchozího dění (české stavovské povstání a třicetiletá válka) lze taková opatření chápat tak, že tím bylo město „potrestáno“. Je tak možné zaznamenat tendenci, která po třicetileté válce byla zcela jistě běžná, a to navrácení práva várečného měšťanům. Proti tomu se ostře ohradili radní, kteří žádali vařit pivo pouze pro obecní účely. Z toho lze pozorovat, že město bylo celou třicetiletou válkou velice vyčerpáno stejně jako mnohá další. Nepřímo je možné sledovat stav městské správy v druhé polovině 17. století, a to díky jednak kontribučním várkám, ale i sporům mezi měšťany a radními o to, kdo bude smět vařit.

Z útržkovitých záznamů je pak sestavena kapitola o vybavení městského pivovaru, pro niž byla důležitá práce Karla Němce³²⁹, který se v ní věnoval některým budovám v Horažďovicích. Pro představu, jak městský pivovar mohl vypadat, je významný popis jeho budovy včetně několikapatrových sklepů sloužících k chlazení piva. Movité

³²⁹ NĚMEC, Karel. *Dějiny města Horažďovic*. Horažďovice: Okrašlovací spolek, 1936, 231 s.

vybavení se pak objevilo v některých dochovaných seznamech. Pro každý pivovar byl ovšem nejdůležitější tzv. štok neboli pivovarská pánev. O ní se v archivu nacházely zmínky, které se týkaly zakázky na její výrobu. Díky záznamům z roku 1778³³⁰ je možné si udělat představu o pivovarském vybavení i v dřívějším období.

V kapitole o sládcích byl kladen důraz na fenomén střídání sládků. Zároveň bylo nepřímo upozorněno na postupné zavádění nejrůznějších podmínek pro získání této pozice. Jak již bylo v této části zmíněno, ani zavedení nejrůznějších opatření nebyla příliš účinná. Informace o sládcích jsou ve většině případů peprné, ale i na příkladu sládkovské pozice lze poukázat na zásahy šlechty do rozhodování městských radních, a to konkrétně u Martina Dvořáka³³¹, proti jehož dosazení do funkce se vrchnost ostře vyhradila.

Další kapitola se zaměřuje na s měšťanské várky v průběhu 17. a 18. století a také na druhy piv, které byly nejčastěji vařeny. Na počátku sledovaného období, tj. první polovina 17. století, šlo o pivo pšeničné staré, ale již na konci 50. let 17. století začalo převažovat ječné pivo. V této kapitole byly uplatněny kvantitativní metody zkoumání a každé vymezené období je popsáno na základě údajů z várečných rejstříků a poté srovnáno s jiným časovým úsekem.

Do poloviny 17. století³³² byly vyhodnocovány i várky žen, kterých se v pivovaru vystřídal hned několik. Zastoupení žen v pivovarnictví ani v jiných řemeslech nebylo výjimečné, protože se jednalo ve většině případů o vdovy po mistrech. Ženy se i v pozdějším období sice zúčastňovaly veřejného života, jen se již v případě pivovaru nejednalo o takové množství várek jimi navařených, a proto se v dalších tabulkách již neobjevily. Od druhé poloviny 17. století várečné rejstříky zaznamenávaly nárůst kontribučních varů a s tím spojený pokles várek měšťanů, resp. časté kolísání jejich počtu. Opět je možné se přesvědčit o neustálém střetávání obecních a vrchnostenských zájmů a zároveň městských radních a právovárečníků. Situace v pivovaru přímo odrážela politické dění v českém království a mimo jiné i stav českých měst po třicetileté válce. Tyto údaje by mohly přispět k dalšímu zkoumání regionálních dějin a k hodnocení hospodářské situace pošumavských měst po třicetileté válce.

³³⁰ Státní okresní archiv v Klatovech, fond Archiv města Horažďovice, inv. č. 684.

³³¹ Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Manuál města od 28.6.1753 do 28.6.1755.

³³² Státní okresní archiv v Klatovech, fond Archiv města Horažďovice, inv. č. 684.

Na prameny velice skoupá je i kapitola následující, v níž byl učiněn pokus o zpracování tématu výsadních krčem, do kterých Horažďovičtí dodávali pivo. Do sféry vlivu v dodávkách horažďovického piva náleželo několik obcí poblíž, nejvíce zmínek se dochovalo ze vsi Holkovice nedaleko Horažďovic. Důrazné upozornění vesnici od horažďovického magistrátu jasně ukazuje, že mílové právo bylo ještě v 18. století přísně dodržováno a horažďovický pivovar se nehodlal vzdát dalšího odbytiště, jako se tak stalo v několika jiných vesnicích. Rozhodně je zajímavé prostřednictvím popisu činnosti výsadních krčem sledovat, jak se původní středověká práva udržela ve městech dlouho.

Jestliže se v této části práce objevily převážně důkazy nepřímých střetů mezi obecními a panskými zájmy, následující kapitola byla věnována přímým konfrontacím mezi nimi. Boj o odbytiště piva přetrvával a vrchnost, jak se zdá, nehodlala dodržovat nastavená pravidla. Dodávala proto do některých městských krčem své pivo, které bylo podle tehdejšího purkmistra chutnější než pivo vařené v obecním pivovaru, čímž porušovala práva města. Vztahy mezi oběma stranami byly dost chladné a často vyhrocené, což také dokládá násilné převzetí hospody ve Veřechově vrchností již v roce 1589³³³. K urovnání sporu nepomohla ani výměna šenku za mlýn.

Kapitola zabývající se závazky, které byly hrazeny pivem z obecního pivovaru, se možná může zdát nevýznamná, ale při bližším zkoumání ji lze považovat za velice důležitou, co se týká jistoty plnění závazků. Sociální funkci pivovaru potvrdila zmínka o přivaření sudu piva, aby měšťan mohl zaplatit *felčarovi* za jeho služby. Za zdroj odměn mohl být pivovar považován v případě pracovníka školy nebo také faráře, kterým byly vypláceny deputáty. Nejčastěji se pivo využívalo jako naturální platba nebo produkt určený k prodeji.

Kapitola týkající se platby posudného je velice krátká, a to z důvodu nedostatku pramenů. Várečné rejstříky se samozřejmě ve fondu města Horažďovic nacházejí, ale posudné je v nich zmiňováno minimálně. Na základě útržkovitých a nesouvislých informací si lze stěžít představit, jakou formou bylo posudné vybíráno, ale i to, jak se měnila jeho výše.

Další kapitola byla věnována horažďovickým sladovníkům, kteří tvořili součást pivovarnictví ve městě. V této části je kladen důraz na popis cechovního života, o němž

³³³ Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny – Průmysl.

je možné se dozvědět především z cechovních artikulí. Uvedené poznatky se týkaly 18. století, ale je jisté, že vycházely z již dříve dodržovaných pravidel. Jedním z cílů této práce bylo popsat vztah mezi pivovarem a sladovníky. To však nebylo možné z důvodu absence pramenů, především knih počtů a pokut.

Pro pivovarnictví v raném novověku v Horažďovicích je tedy z celkového pohledu charakteristický boj mezi zájmy města a vrchností - jádro sporu lze hledat v ekonomické a samozřejmě i politické rovině. Zejména období po třicetileté válce se vyznačovalo převahou vrchnosti, která se snažila omezovat sféru vlivu města, v pivovarnictví šlo především o odebrání práva várečného, jeho opětovného udělení měšťanům a také vměšování se do záležitostí radních. Lze jen v krátkosti připomenout zamítnutí přijetí horažďovického sládka Martina Dvořáka nebo zákaz dodávání panského piva do šenků, ve kterých mělo město výsadní postavení.

Co se týká pivovarnictví, nové poznatky přináší kapitola o produkci piva a o četnosti měšťanských várek po třicetileté válce. Měšťanské várky byly omezovány na úkor obce, která se dostávala do složitých finančních stavů, které zcela jistě byly podporovány tehdejší politickou situací. V produkci pivovaru hrály významnou roli i ženy, které byly v polovině 17. století ve vaření piva velice činné a z genderového hlediska je nutné toto zjištění zdůraznit. Za fenomén lze také považovat převádění várek v posloupnosti z jednoho měšťana na druhého, který byl od druhé poloviny 17. století hojně zaznamenáván. Nerovnoměrné zastoupení se týkalo kontribučních várek, které nebyly vařeny pravidelně, nýbrž dle potřeby. Zajímavé je sledovat období, v nichž se neuvařily žádné kontribuční várky, a naopak ta léta, v kterých se takové specializované várky několikrát objevily, např. rok 1672³³⁴ nebo 1718³³⁵.

Téma pivovarnictví v Horažďovicích touto prací jistě nebylo úplně vyčerpáno. Velice zajímavé by bylo zkoumání horažďovických cechů, které svou činností souvisely s chodem pivovaru, např. již zmínění sladovníci nebo mlynáři. Rozhodně přínosné by bylo zkoumání pomocí metody komparace s jiným regionálním pivovarem ve stejném období, které by v této práci uvedené poznatky potvrdilo, nebo naopak popřelo.

Tato práce by proto měla přispět ke zkoumání české historie z pohledu hospodářských dějin v určitém časovém rozmezí v rámci jednoho města. Na pozadí dějinných událostí

³³⁴ Státní okresní archiv v Klatovech, fond Archiv města Horažďovice, inv. č. 684.

³³⁵ Tamtéž.

se psaly dějiny sice malého, ale pro město zcela určitě významného pivovaru, jenž pravděpodobně neproslul převratnou kvalitou piva, ale plynul z něj městu zisk. Za nejdůležitější je pak možné považovat problematiku právovárečnicků a práva mílového, s nímž souviselo fungování výsadních krčem. Jak právovárečníci, tak výsadní krčmy znamenaly pro pivovar nemalý příjem. Právováreční měšťané byli váženými občany města s patřičným finančním zajištěním, což ze sociálního hlediska přináší mimo jiné poznatky o diferenciaci společnosti na počátku novověku. Výsadní krčmy pak zase zdůrazňují teritoriální vliv pivovaru ve vztahu k přilehlým vesnicím. S tím souvisí nesvoboda odběratele vybírat pivo dle jeho kvality.

Závěr práce se zaměřuje na zhodnocení současné situace pivovarnictví na Horažďovicku, konkrétně jsou zde zmiňovány dosud fungující pivovary, ale i ty, pro které je vaření piva již jen minulostí. Právě pivovary, jež nejsou dnes činné, dokládají silnou pivovarskou tradici v českých zemích od středověku až do moderní doby, nejčastěji do první poloviny 20. století. V blízkosti Horažďovic šlo především o pivovary v Sušici, Chanovicích a Žichovicích. Díky vysokému počtu pivovarů na zkoumaném území lze tvrdit, že každá větší obec měla svůj vlastní pivovar, který ji a nejbližší okolí zásoboval pivem. Tyto vesnice pak nemusely být závislé na dovozu piva a nespádaly pod vliv majitelů pivovarských zařízení.

Přestože druhá polovina 20. století malým pivovarům příliš nepřála, trend vzniku nových minipivovarů lze v této době považovat za módní. Pivovar U Švelchů, který nemá nic společného s původním sušickým pivovarem, nelze označit za „nástupce“ zaniklého pivovarnictví v Sušici, ale rozhodně otevírá novou kapitulu v oblasti regionálního pivovarnictví. Nejen tento, ale i ostatní malé pivovary vstupují na český trh, byť za jiných podmínek než pivovary ve středověku, avšak s vizí, že dokáží nabídnout takové produkty, které si získají své zákazníky.

V téže kapitole byl popsán další vývoj jak městského, tak panského pivovaru v Horažďovicích. Za důležitý a neméně zajímavý je možné považovat osud budov obou pivovarů. Dochované budovy panského pivovaru z 19. století nejsou dnes účelně využívány a Horažďovice hledají způsob, jak s nimi vhodně naložit. Oproti tomu na místě bývalého městského pivovaru na náměstí byla postavena ve 20. letech 20. století budova městského úřadu a z období, kdy komplex sloužil jako pivovar, zde zbyla pouze bytelná několikapatrová sklepení.

Jak již bylo v této práci v úvodu uvedeno, rozmach regionálních pivovarů je dnes na vzestupu, k čemuž přispívá i nebývalý zájem o navázání na tradici místního vaření piva či na založení tradice zcela nové. Ať jedno, nebo druhé, láska k zlatavému moku je v českých zemích neodmyslitelně spjata s jejich obyvateli, kteří na své pivo nedají dopustit.

Resumé

Brewing was always associated with Bohemia and beer is one of the most popular drink in Czech countries up to the present day. The history of brewing begins in the oldest period of Czech history and the biggest development of brewing was in the Middle Ages, in time of foundation of monasteries and towns.

My thesis is about brewing in town Horažďovice during early Modern Times. Town Horažďovice could brew like the others towns in the Czech Kingdom. The first documented reference of towns brewery is dated in 16th century. There was many burgesses who could brew.

A part of this thesis is about kinds of beer. The most favourite was wheaten beer especially in the first half of 17th century. However, the change set in 18th century. The barley beer was appeared more often. Frequency of brewing beer is connected with this problem. There is compared the frequency of burgesses who could brewed in brewery during 17th with 18th century. Many aspects influenced the frequency of brewing especially the political situation in Bohemia.

The towns brewery had several pubs which had to subscribe to beer of Horažďovice towns brewery. The chapters of this thesis deals with it. It is focused on relationship between town Horažďovice and the pubs in villages near town Horažďovice.

The thesis should bring near the life from the perspective of economic history in Modern Times in Horažďovice.

Seznam literatury

Prameny

- Státní okresní archiv v Klatovech, fond Archiv města Horažďovic (1300-1945), inv. č. 9.
- Státní okresní archiv v Klatovech, fond Archiv města Horažďovic (1300-1945), inv. č. 15.
- Státní okresní archiv v Klatovech, fond Archiv města Horažďovic (1300-1945), inv. č. 167.
- Státní okresní archiv v Klatovech, fond Archiv města Horažďovic (1300-1945), inv. č. 168.
- Státní okresní archiv v Klatovech, fond Archiv města Horažďovic (1300-1945), inv. č. 170.
- Státní okresní archiv v Klatovech, fond Archiv města Horažďovic (1300-1945), inv. č. 684.
- Státní okresní archiv v Klatovech, fond Archiv města Horažďovic (1300-1945), inv. č. 705.
- Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny – Průmysl.
- Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Registra purkmistrovská 1600-1680.
- Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Manuál purkmistrovský 1634-1646.
- Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Výpisy z manuálů 1657-1688.
- Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Manuál písaře radního města Horažďovic 1659-1692.
- Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Výpisy z manuálu purkmistrovského 1681-1691.
- Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Výpisy z manuálu purkmistrovského 1691-1694.
- Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Manuál písaře radního města Horažďovic 1705-1712.
- Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Compendium města Horažďovic z r. 1707.
- Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Zápisy písaře radního města Horažďovic 1713-1718.
- Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Manuál písaře radního města Horažďovic 1728-1732.
- Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Manuál radní města Horažďovic 1736-1738.
- Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Manuál města Horažďovic 1739-1741.
- Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Manuál purkmistra města Horažďovic 1741-1744.
- Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Manuál radní města Horažďovic 1744-1747.
- Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Manuál radní města Horažďovic 1748-1750.
- Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Manuál města Horažďovic 1753-1755.
- Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Manuál purkmistrovský 1755-1757.

Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Manuál radního písaře 1757-1758.

Městské muzeum Horažďovice, Tiskoviny, Výpisy z manuálů radního města Horažďovic 1759-1760.

Literatura

BASAŘOVÁ, Gabriela. *České pivo*. 3., dopl. vyd. Praha: Havlíček Brain Team, 2011, 231 s.

BĚLOHLÁVEK, Miloslav. *Staré míry, váhy a peníze*. Plzeň, 1983, 30 s.

CIHLÁŘ, Tomáš. *Pošumavské pivovary: po stopách starých pivovarů a pivovárků západního Pošumaví aneb od Albrechtic až do Žichovic*. Vyd. 2. Pačejov: Tomáš Cihlář, 2011, 119 s.

DVOŘÁK, Miloš. *Českokobrodské pivovarnictví*. Český Brod: Městské kulturní středisko, 1996, 28 s.

CHODOUNSKÝ, František. *Příspěvek k dějinám českého pivovarnictví*. První vyd. Praha: Výstavní výbor odboru pivovarnického, 1891, 213 s.

JANÁČEK, Josef. *Pivovarnictví v českých královských městech v 16. století*. Praha: Československá akademie věd, 1959, 76 s.

JIRÁK, Jan. *Chodská pivovarská chasa, aneb, Pivovary a pivovárky okresu Domažlice*. V Domažlicích: Nakladatelství Českého lesa, 2012, 187 s.

KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 1. vyd. Praha: Libri, 1997, 938 s.

NĚMEC, Karel. *Dějiny města Horažďovic*. Horažďovice: Okrašlovací spolek, 1936, 231 s.

RAMEŠ, Václav. *Slovník pro historiky a návštěvníky archivů*. 1. vyd. Praha: Libri, 2005, 431 s.

ŠIMON, Eduard. *Horažďovice: proměny města 1292-1992*. 1. vyd. Horažďovice: Městské kulturní středisko, 1990, 234 s.

WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. V Praze: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906. Spisy musejní (Matice česká), 976 s.

WINTER, Zikmund. *Kulturní obraz českých měst: život veřejný v XV. a XVI. věku*. V Praze: Matice česká, 1892, Novočeská bibliothéka (Matice česká), 902 s.

WINTER, Zikmund. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách: (1526-1620)*. V Praze: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909, 749 s.

ZÍBRT, Čeněk. *Z dějin piva a pivovarnictví v zemích českých: řada statí kulturně-historických, psaných populárně pro časopis "Kvas"*. První vyd. Praha: Kvas, 1894, 289 s.

Periodika

SALAČ, Václav a Zdeněk ŠAUER. Smola v pivovarské praxi. *Kvasný průmysl*. Praha, 1955, I.(2): 34-36.

Sborníky

GABRIEL, František. Pivovarnictví v západních Čechách do počátku 18. století. *Minulostí Západočeského kraje*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1970, (VII): s. 135-173.

KŘÍŽOVÁ, Vladislava. Vybírání posudného v kraji Hradeckém podle kopiáře Václava Pergera z Altemperka. In: *Východočeský sborník historický*. Pardubice, 1999, s. 65-85.

Internetové zdroje

Pivovar Strakonice [online]. Dostupné z URL <<http://www.pivovar-strakonice.cz/hlavni-strana.html>>.

Pivovar U Švelchů [online]. Dostupné z URL <<http://www.pivovarusvelchu.cz/>>.

POUZA, Ludvík. V Horažďovicích chtějí zachránit bývalý pivovar. *Klatovský deník* [online]. Dostupné z URL <http://klatovsky.denik.cz/zpravy_region/20071010ktho-razdovice.html#vice>.

Seznam obrázků, tabulek, grafů a diagramů

Tabulka č. 1 - Vývoj počtu várek v obecním pivovaře v polovině 17. století.

Tabulka č. 2 - Vývoj počtu várek v obecním pivovaru ve druhé polovině 17. století.

Tabulka č. 3 - Vývoj počtu várek v obecním pivovaru v první polovině 18. století.

Přílohy

Seznam příloh

Příloha č. 1: Pohled na budovu Městského úřadu v Horažďovicích – rohová budova: místo bývalého obecního pivovaru.

Příloha č. 2: Budova obecního pivovaru z roku 1894.

Příloha č. 3: Korbel z obecního pivovaru, počátek 19. století.

Příloha č. 4: Stříbrná pečeť sladovnického cechu z roku 1543.

Příloha č. 5: Sladovník (pivovarník). Kresba z roku 1437 v norimberském rukopise.

Příloha č. 6: Pohled na budovu panského pivovaru.

Příloha č. 7: Budova panského pivovaru – sladovna.

Příloha č. 8: Budova bývalého panského pivovaru – sladovna, dnes veřejná knihovna.

Příloha č. 9: Prostory panského pivovaru – dnes v jedné z částí sklad spolku horažďovických divadelníků.

Příloha č. 10: Prostory panského pivovaru – dnes nevyužívané.

Příloha č. 11: Vnitřní prostory bývalého panského pivovaru – dnes nevyužívané.

Příloha č. 12: Interiéry bývalého panského pivovaru – půdní prostory.

Příloha č. 1: Pohled na budovu Městského úřadu v Horažďovicích – rohová budova: místo bývalého obecního pivovaru.³³⁶

Příloha č. 2: Budova obecního pivovaru z roku 1894.³³⁷

³³⁶ Foto autorka, srpen 2015.

³³⁷ Foto autorka, expozice Městského muzea Horažďovice, srpen 2015.

Příloha č. 3: Korbel z obecního pivovaru, počátek 19. století.³³⁸

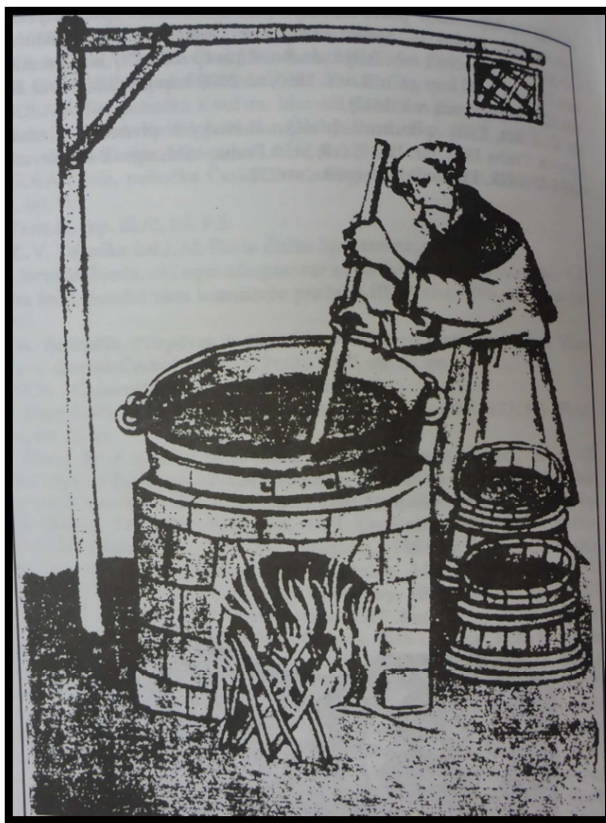
Příloha č. 4: Stříbrná pečeť sladovnického cechu z roku 1543.³³⁹

³³⁸ Foto autorka, expozice Městského muzea Horažďovice, srpen 2015.

³³⁹ Taktéž.

Příloha č. 5: Sladovník (pivovarník). Kresba z roku 1437 v norimberském rukopise.³⁴⁰

Příloha č. 6: Pohled na budovu panského pivovaru.³⁴¹

³⁴⁰ DVOŘÁK, Miloš. *Českobrodské pivovarnictví*. Český Brod: Městské kulturní středisko, 1996, s. 36.

³⁴¹ Foto autorka, srpen 2015.

Příloha č. 7: Budova panského pivovaru – sladovna.³⁴²

Příloha č. 8: Budova bývalého panského pivovaru – sladovna, dnes veřejná knihovna.³⁴³

³⁴² Foto autorka, expozice Městského muzea Horažďovice, srpen 2015.

³⁴³ Foto autorka, srpen 2015.

Příloha č. 9: Prostory panského pivovaru – dnes v jedné z částí sklad spolku horažďovických divadelníků.³⁴⁴

Příloha č. 10: Prostory panského pivovaru – dnes nevyužívané.³⁴⁵

³⁴⁴ Foto osobní archiv Bc. Hany Hírmanové.

³⁴⁵ Taktéž.

Příloha č. 11: Vnitřní prostory bývalého panského pivovaru – dnes nevyužívané.³⁴⁶

Příloha č. 12: Interiéry bývalého panského pivovaru – půdní prostory.³⁴⁷

³⁴⁶ Foto osobní archiv Bc. Hany Hírmanové.

³⁴⁷ Taktéž.